

De Fundamentalibus
DISSERTATIO
THEOLOGICA.

694.e.1
14

SIVE

Concio ad Clerum *Londinensem*

HABITA IN

ECCLESIA S. *ELPHEGI*,

Mañ II. 1756.

A JOHANNE BURTON S.T.P.

Collegii *Etonensis* Socio,

Olim C. C. C. *Oxon.* Soc.

K

O X O N I I,

E THEATRO SHELDONIANO.

Prostat ap. JACOBUM FLETCHER, *Oxon.*

JAC. RIVINGTON & JAC. FLETCHER,

in vico *Pater-noster-row*, *Londini*.

M D C C L V I.

Imprimatur,

GEO. HUDDSFORD,

Vice-Can. Oxon.

Junii 21. 1756.

REVERENDO PRÆSIDI

ET COLLEGII *SIONENSIS* SOCIIS

CLERO *LONDINENSI* UNIVERSO

HOC QUICQUID EST

SIVE CONCIONIS SIVE DISSERTATIONIS

IN LUCEM PUBLICAM

IPSORUM JUSSU EVOCATUM

EA QUAE PAR EST OBSERVANTIA

D. D. D.

JOHANNES BURTON.

FRANCISCO PRESIDENTE

STONESTON SOCIETY

STONESTON UNIVERSITY

STONESTON SOCIETY

STONESTON SOCIETY

STONESTON SOCIETY

STONESTON SOCIETY

STONESTON SOCIETY

STONESTON SOCIETY

STONESTON SOCIETY

L. S.

RES ipsa admonet ut pauca quædam præfarer, quibus & Clero Londinensi gratiæ à me referrentur, & aliqua orationis tam prolixæ excusatio adhiberi posset. Verum enimvero eorundem legentium patientia facile abuti posse videar, à quibus ultra præscriptum clepsydre decursum tam patienter & benigne fuerim auditus.

Siquis forte quærat cur in molem tam operosam scribenti materies excreverit, sciat hoc fuisse factum à me sedulo, tum ut rei subiectæ, quâ quidem nihil habet Theologia gravius sanctiusve, dignitati amplificandæ non prorsus deesse viderer, tum etiam ut brevitatis concinnioris efficiendæ laborem ipsum defugerem. Neutiquam enim est dissimulandum hoc qualecunque nostrum, quod nunc Concionis nomen formamque præ se fert, non aliud quiddam esse quam illarum, quas paucis abhinc annis pro Doctoratu in schola Theologica habueram, sex solennium Prælectionum summam: quas sane eo libentius in lucem publicam prodire patior, ut aliquis institutionum Academicarum fructus conspici possit; utque porro mei erga Almam Matrem studii atque observantiæ aliquod testimonium extaret homine vere Academico non indignum.

Quicumque huic reipublicæ nostræ literariæ bene cupiunt illud saltem esse optandum vident, ut, quam verbis magnifice prædicant, disciplinam eandem e-

tiam re ipsa & exemplo suo commendarent, nec per
desuetudinem intercidere, nec à fastidiosis impune
contemni, nec ab ignavis eludi paterentur: ut de-
mum Exercitia, quæ singulis rite præstanda præci-
piuntur, publica tantæ nominis sui dignationi re-
sponderent, — ut cum æmulatione quadam atque
ambitiose celebrarentur — nec solitudine & silentio
desertæ languescerent scholæ, — sed ut Rostris quibus-
cunque lumen affunderet Auditorum frequentia &
expectatio; ita ut quisque pro ingenii sui modulo
aliquid homine Academico dignum proferre enitere-
tur. — Liceat hæc saltem optanda indigitare, cum
in his recte administrandis veram Graduum Aca-
demicorum dignitatem pretiumque contineri sentiam.
Mea quidem olim in hac civitate nostra quæ fue-
rint ~~modestiora~~ haud piget meminisse, cum memi-
nerim me salubrioris disciplinæ vindicem semper af-
fuisse consiliis, autoritate, exemplo: ita semper a-
nimatum, ut honorem atque utilitatem publicam
privatis rationibus meis quibuscunque anteposuerim.
— Vereor ne ipse de me videar arroganter dicere, dum
pro Academia dicam pie: hæc tamen, cum à me
bono animo dicta esse sentias, ipse itidem animo per-
inde bono accipies; nec edentis consilium reprehen-
des, qui Dissertationem hanc Theologicam, cui
in scholis rarus interfuit Auditor, tibi nunc legen-
dam exhibeo.

Ka
Sec
n
n
fi
n
n
ia
A
Theo
digna

1 Cor. III. 10, 11.

Κατὰ τὴν χάριν τε θεοῦ τὴν δοθεῖσαν μοι,
ὡς σοφὸς ἀρχιτεκτων, θεμελίον τεθείκα·
ἄλλος δὲ ἐποικοδομεῖ· ἕκαστος δὲ βλέ-
πτω πῶς ἐποικοδομεῖ. Θεμελίον γὰρ
ἄλλον οὐδεὶς δύναται θῆναι ἢ τὸν
κειμένον, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός.

*Secundum gratiam Dei, quæ data est
mibi, ut sapiens Architectus, funda-
mentum posui; alius autem superædi-
ficat: unusquisque autem videat quo-
modo superædificat. Fundamentum e-
nim aliud nemo potest ponere præter
id quod positum est, quod est Christus
Iesus.*

AUDITE Paulum, Fratres reverendi,
hæc de se non magnifica magis quam
vera prædicantem; & ea quidem, quæ
ad rem vestram pertinere intelligantur,
Theologorum auribus & meditatione imprimis
digna: suas enim in Ecclesia administrationes

A

Paulus

Paulus ita descriptas exhibet, ut Evangelistæ Christiani officia vobis indigitet præcipua & fundamentalia, non solum præceptionibus suis explicata & definita, sed etiam exempli præeuntis lumine illustrata.

Nequid vero ad rei subjectæ intellectionem pleniorē desiderari videatur, de hac *Pauli* ad *Corinthios* epistola, de scriptionis occasione, & scribentis consilio libet pauca quædam præfari.

Illud adeo imprimis mecum recognoscite, quod inter Apostolorum Acta cap. 18. de *Paulo* memoratum legimus; *Athenis* nempe digressum *Corinthum* commigrasse, atque ibi aliquandiu commoratum consedisse, *εκαθίστε τε έναυτον και μηνας εξ διδασκων εν αυτοις τον λογον τς θες*. Facile credamus illum ad Gentes Apostolum, cui demandata erat Ecclesiarum fere omnium cura, uno in loco tantum temporis haud frustra posuisse; & certe opus hoc admonitu afflatuque divino susceptum & administratum neutiquam fructu suo caruisse videbatur; imo vero & prædictionis divinæ fidem, & auspiciatissimum *Pauli* ministerium ipse rei exitus comprobavit; *διotti εγω ειμι μετα σς, και λαος μοι εστι πολυς εν τη πολει ταυτη*.

Est id porro de *Corintho* notandum, quod, inter *Achaia* urbes principem locum tenens, tum omni commeatus genere tum etiam mercium li-

α Κορινθος εστι μιν νυν πολεις της Ελλαδς η πρωτη πολλοις δε η παλαιοις πλοισι κτημεσι βιωτικις ισομς, και ται αλλαι παντων εν τη ται χρημαται περιουσι· διο και τις ται εξωθεν συσσεφειν αφεινεν ι· κλει το χωριον. Εν ρας τρ Ισθμω κηται της Πελοποινησου και πολλοι εχιν εμπορας υποκειν· ηι δι Ρητορων πολλοι εμπλεως, και φιλοσφων. Hæc Chrysostomus.

terariorum

terariarum copia abundaret; &c, quod usu ple-
rumque fieri solet, mercaturam opulentia, opu-
lentiam luxuries, & ingenii elegantiam morum
corruptela multiformis subsequebatur comes; ita
ut το Κορινθιαζειται in proverbium plane abierit,
sensum deliciarum exquisitissimum, imo & las-
civiam denotans. Illuc igitur confluebat homi-
num in omni genere frequentia, Artifices, Poetae,
Rhetores, Philosophi: Rostra, Tabernae, Thea-
tra, Scholae ingeniis præclaris florebant. Græca
gens, mire curiosa, rerum novarum & disciplinæ
fere omnis studiosa, sapientiæ haud vulgaris lau-
dem affectavit. Minus ideo miremini si in civi-
tate tali tantaque extiterit etiam Judæorum syna-
goga: ad illorum nempe, perinde ac cæteras
Philosophorum scholas auditores commeabant:
ita providente Deo ut hominum etiam adversan-
tium opera Evangelio facilius propagando viam
aperiret, & Græcorum animi, institutionibus Mo-
saicis non frustra imbuti, à Religione Christiana
minus abhorrerent. Erat itaque Paulo laboris
satis ampla materies atque merces parata: fre-
quens adeo cum Judæis intercessit disputatio &
contentio, διελεγτο εν τη συναγωγη κατὰ πάντας
ἑβραίων, ἐπειδὴ τε Ἰσδαῖοι καὶ Ἕλληνας. quid multis?
— magna vis hominum ad fidem Christianam
conversa: καὶ πολλοὶ τῶν Κορινθίων ἀκούοντες ἐπισύ-
νουν καὶ ἐβαπτίζοντο. Judæi interim ut plurimum
invidere, contra fremere, & adversari: Paulus
vicissim arguere, suadere, obtestari, ἀμαρτυρο-
ῦν τοῖς Ἰσδαίοις τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. Cum vero ratio-
ne nulla illorum pervicaciam superare potuerit,
repulsus ipsos vicissim repulit, in posterum se ad

Græcos unice convertens; *ἀπὸ τῶν ἑνὸς τοῦ ἐδῆν τοῦ*
πᾶσι.

Et hæc quidem ideo à me commemorantur ut intelligatis, quod res ipsa indicat, pleraque ab Apostolis dicta non tam ad *Judeos τὰς Χριστιανίζοντες*, quam ad Profelytos *Græcos* pertinere.

Videtis adeo fidei Christianæ fundamenta apud *Corinthios Pauli* ministerio posita: videtis in hoc *τῶν θεῶν γέννησις*, in solo hoc ubere & sæcundo verbi divini semina fructibus amplissimis florentia. Verum ibi ὁ Πονηρὸς zizania disseminavit, Scilicet in Ecclesia illa extiterunt schismata quædam & scandala; in opinionibus errores, in regimine ecclesiastico *ἀνέξιας*. Cum enim Apostolus, apud Ephesios commoratus, à *Corinthis* jam diu abfuisset, irreperunt interea Doctores quidam novi, fundamento jam posito nova dogmata as-truere ausi, incongrua quidem illa & male co-hærentia, sed ad *Græcorum* hominum indolem moresque haud inepte accommodata; nempe ὁ *Ελληνες σοφίαν ζητοῦντες*, at mere humanam, eam scilicet, quæ in eloquentiæ & philosophiæ studiis u-nice continetur. Quod *Paulus* sedulo vitandum imo & contemnendum censuit, id ipsum hi ho-mines ambitiose affectabant. Erat igitur quod hæc in parte Doctores novi & arrogantes Audi-toribus suis gratificarentur, & quæ in *Paulo* ut plurimum desiderabatur, Eloquentiæ facultatem ostentarent; quod ipsum eos fecisse Epistola hæc non obscure significat; & quidem ita, ut, quan-tum gloriolæ suæ accedere cupiebant, tantum de *Pauli* laudibus detraxerint. Quidam adeo, ne non eloquentiæ studiosis se commendarent, omni

artificio

artificio dicendi adhibito audientium affectibus infidiabantur: alii autem, ingenio præfidentes suo, simplicitatem Evangelicam subtilitatibus & argutiis philosophicis ornandam censebant, & dogmata divina opinionibus humanis accommodanda. Alii denique, (& hi forsan è doctioribus *Judæis*) sapientiæ cujusdam magis reconditæ & profundæ speciem prætendebant, religionis Christianæ non tam rudimenta *ἐξωτερικά* venditantes quam dogmata *σωτηρικά*, & philosopho dignas *ἀποδείξεις*: atque adeo *Paulum* præ se contemnebant, ut Præceptorem minus idoneum, qui *Corinthiis*, non ut adultis cibum, sed, veluti adhuc infantibus, lac solum administraverit. Hi demum omnes id sedulo egisse videbantur, ut quoquo modo gratiam popularem captarent, famæ suæ, quam fidei Christianæ, propagandæ multo studiofiores.

Corinthii interim mire sibi placebant pro suo quisque ingenio Magistros tales sortiti; &, quod in Philosophorum Scholis non impune modo, sed etiam cum ambitione quâdam atque laude factitarunt, id ipsum in Schola Christiana pariter licere sibi rati, in sectas diversas abierunt, & sicut antea vel *Platonicos*, vel *Peripateticos* vel *Stoicos* appellari se voluerunt, (salva interim ipsius philosophiæ dignitate) ita nunc & in Ecclesia hunc aut illum, quem præ cæteris admirabantur maxime, sectæ Magistrum sibi asciverunt; illi se totos addixerunt, ita ut non tam Christo, quam Christi ministris nomen dedisse viderentur.

Ἄγω δὲ τῆς, οτι ἕκαστος ὑμῶν λέγει, ἐγὼ καὶ Πάυλος, ἐγὼ δὲ Ἀπόλλων, ἐγὼ δὲ Κηφᾶ, ἐγὼ δὲ Χρῖς. Quid vero

ro ad hæc *Paulus*? cum sibi suisque injuriam fieri intelligeret, nonne illi causam satis justam fuisse putatis ad arguendum, ad exposculandum, ad objurgandum? Et profecto, cum esset apud ipsos fidei Christianæ fundator, eo nomine haud parum gratiæ atque autoritatis sibi vendicat, & pro jure suo obsequium & reverentiam ipsis imperat, affectu plane patrio sic alloquens, *εἰ γὰρ μὲν παῖδα γὰρ ἔχετε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' ὃ πολλὰ πατέρας. Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα· παρακαλῶ ὅν ὑμᾶς, μιμηταί μου γίνεσθε.* Ita ultro ille se, & quidem sine arrogantiae crimine, suis commendat, & dignitatem paternam animosus affert; imo & pro jure suo paterno filios liberius admonet, hortatur, increpat, castigat; & ut quod res est dicam, ad *Corinthios* scribentis præter solitum exultat oratio & ipse triumphat stilus; ut intelligi possit artem oratoriam non tam ignorasse illum, quam contempsisse.

Illud interim, quod ad rem nostram præcipue spectat, annotare libet; duplicem hic afferri reprehensionem, tum Populi, tum etiam Doctorum: tum eorum, qui hæc partium studia & *πρωτοκλησίαν* fovebant, tum eorum, qui in Ecclesiam dogmata invehebant nova, variisque placendi artibus adhibitis gratiam popularem famamque captabant. Apostolus & Horum & Illorum dicta atque facta coarguit, ut nomine Christiano prorsus indigna, id agens, ut omnium animis fidei Christianæ verior sensus ingeneretur, & ita demum in unitate spiritus concordiae vinculum conservetur.

Videtur adeo hujusce ad *Corinthios* epistolæ occasionem, & scribentis consilium. Videte jam porro quæ ipse de se prædicat, & suam & diversa molientium causam exponens: cavere jubet ne illorum admiratione decepti in transversum eant; & de se, quem Parentis loco habere debuerant, ne forsan minus honorifice sentiant, Apostolici muneris dignitatem & prærogativam vindicat, veritatis Evangelicæ sive sapientiæ divinæ præstantiam asserit amplificatque, de Græcorum philosophia atque arte humana omni triumphantem: rebus novis studentium levitatem & arrogantiam castigat: suam deinde in Ecclesia fundanda fidem simul & solertiam commendat, — quale oportet esse fundamentum, & in quo potissimum artificis Theologici cura versari debet, commonstrat; postremo in hac re gravissimam cautionem adhibet, admonetque nequid à fundamento discrepans & alienum, nequa dogmata humana pro divinis astruantur. — En ergo, quæ Christi Ministris usui sint documenta, ex iis quæ modo prælegimus verbis elicienda.

I. Imprimis itaque disquisitio instituetur de Fundamento hoc Paulino, *quale* illud sit — & *quousque* pateat.

II. Deinde de *superstructura*, sive variis dogmatum theologicorum systematibus quæ Fundamento huic astruantur.

III. De Admonitionis sive Cautelæ, quam hac in parte adhibendam præcipit Apostolus, ratione.

Unde

Unde postremo eorum, quæ dicta fuerint, ad
usus theologicos Applicatio deducetur.

Ut vero dictorum scopus atque Apostoli mens
plenius atque accuratius percipi possit, libet
breve quiddam commentariolum seu enarratio-
nem paraphrasticam præmittere, quæ singula
sententiarum membra definiat explicetque.

ΟΣ ΣΟΦΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝ ΘΕΜΕΛΙΟΝ ΤΕΘΕΙΚΑ.

Hæc quidem locutio metaphorica, ab arte Ar-
chitectonica desumpta, paginam sacram legenti-
bus sæpius occurrit abunde nota & familiaris,
imo vero & notior quam ut explicatione diserta
indigeat. Quis nescit à materie, quæ in sensus
nostros diversimode incurrit, conceptuum fere
omnium, ut ita dicam, colorem & figuram de-
promi? à Phycis ad metaphysica & moralia
ideas transferri notiores? & ex analogia demum
hujusmodi rite percepta argumentationem justam
formari? Nolo equidem allegorias nimis anxie
ferutari, & per lulum quendam ingenii luxurian-
tis quodlibet è quolibet elicere: sat erit, quod in-
tuentibus res ipsa suggerit, sive quod in ideis,
quæ occurrunt, primariis & tanquam caracte-
risticis continetur, breviter annotare, & ex iis ad
Apostoli sententiam translatis quid de summa sit
statuendum colligere.

— ΟΣ ΣΟΦΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝ —

Facile intelligimus ab Apostolo moralem quan-
dam Architecturam designari, in qua quidem
administranda se non sine laude versari testatur.

— ΟΣ ΣΟΦΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝ —

α Σαφειν ιαυτην εγκλισην ενταυθα, εκ επαιρων ιαυτην, εκ δε τυτων
αυτους διδου, καυ δεινους εν τωτο εστι σαφει το ιναι δειναι ημελειαν. Cbry-
sostomus.

Scitum

Scitum porro est Ecclesiam passim appellari οἰκία-
 αν Ἰησ; cuius quidem appellationis ea est vis, ut
 denotet non ruderum molem aliquam indigestam,
 sed ordinatam quandam systematis compagem;
 atque adeo, quicquid incrementi è Doctorum præ-
 ceptionibus scientiæ nostræ vel virtutibus acces-
 serit, id omne referri solet ad οἰκοδομῶν.

ΘΕΜΕΛΙΟΝ quod attinet — en id ipsum in
 quo Architecti prius & præcipua versatur cura,
 in quo summa continetur laus: in hoc qui deli-
 querit, frustra reliquum laborem omnem im-
 pendit. Quamobrem *Paulus* sibi artis Architec-
 tonicæ peritiam haud frustra arrogat, cum id,
 quod rei caput est, videatur affecutus, recte po-
 situs Autor Fundamenti. Hoc ipsum à *Jesu*
Christo passim in parabolis notatum vidimus: di-
 versa quidem ille Architectorum genera designa-
 vit, & opificii effectus diversos exhibuit. En Ar-
 chitecti imperiti exemplum, cui infamiæ notam
 impressit! ædificavit quidem Ille, magno forsan
 cum molimine & apparatu magnifico, sed ἐν
 τῷ αἰμῶνι, καὶς θεμελίῳ, extabat sane ædificium,
 speciosum satis & superbum, at minus firmum
 ac stabile, at pluviae ventorumque minus patiens:
 sed ipse rei exitus Architecti imperitiam arguit,
 artisque in opprobrium prostant collapsæ domus
 ruinae. Quis autem est ille σφῶς ἀρχιτεκτων! ille
 profecto, qui θεμελίον ἐθήκεν ἐπὶ τῷ πετρεῶνι, cum
 eo, quod immobile erat, penitissime conjunctum.
 Quin videte exitum: adversus irruit tempestatum
 undarumque furor: at vero nihil aliud efficit,
 quam ut ædificii constantiam & stabilitatem de-
 monstret.

monstret. ουκ ιαχει σαλευσαι αυτην, οτι τεθιμελιωτα επι τινι πετραν. Videte illud igitur, de quo *Paulus* gloriatur! Ille Eloquentiæ & Philosophiæ &, quicquid uspiam erat, sapientiæ contemptor & oppugnator hâc in parte miram sapientiæ laudem sibi arrogat: at qualis? non humanæ, sed divinæ. Κατα τινι χαριν τε θεε τινι δοθεισαν μοι ως σοφος αρχιτεκτων θεμελιον τεθεικα.

Quamobrem, ne forte sibi nimium tribuere & ingenii sui viribus præfidere videretur, suam hâc in parte arrogantiam temperamento quodam adhibito imminuens orationem sic præmunit, κατα την χαριν τε θεε &c. — nempe hæc omnia quanta fuerint, non ingenio, non virtutibus suis, sed benignitati divinæ prorsus tribuenda censet. Sententiæ hujusce

KATA THN KAPIN &c.

duplex afferri potest interpretatio: five adeo intelligi velis singularia χαρισματα illa, vel dona extraordinaria, & mirabilem afflatus divini ενεργειαν, quæ in Apostolico munere administrando diversimode exercebatur, εν αποδειξει πνευματος και δυναμεως: — five potius illud præclarum gratiæ divinæ testimonium, cujus beneficio ille, olim homo alienus & inimicus, ad fidem Christianam conversus, divinitus impresso lumine animatus, & ad Apostolatium deinde evocatus in primis eminebat, (quod & ipse ad *Romanos* scribens de se proficitur *Αγα τινι χαριν τινι δοθεισαν μοι υπο τε θεε εις το ειναι με λειτουργον Ιησϋ Χριστϋ εις τα εθνη, ιερουργησα το ευαγγελιον τε θεε*:) five hoc vel illo modo intelligi velis, χαριν certe hanc divinam *Paulus* noster uberrimam est expertus: verum omni in

re pie memor Autorem recognoscit Deum. Quanquam ingenii & eruditionis fama inter primos floreret, & in Evangelio propagando ^{πλειστο-} ^{τιρον των παντων} laborem impenderet, imo vero & magnam imperii *Romani* partem non tam peregrinationibus suis quam triumphis illustratum cerneret, de se tamen adeo non ² magnifice sensit, in gloriæ tantæ societatem adeo non immitti se postulavit, ut vix illam infimam, quæ causæ instrumentali debetur, laudem sibi vendicaverit: ut hæc omnia non tam ministerio suo quam gratiæ divinæ accepta deberi profiteretur. *Αλλ' οκ εγω, αλλα η χαρις τε θευ, η ουν εμοι.*

Neque sane incommode & inepte hæc ab eo dicuntur, qui Pseudapostolorum arrogantiam coercere studuit: nullum certe ad pudorem illis incutiendum afferri poterat argumentum efficacius quam hæc *Pauli*, inter Apostolos principis viri, *συγκαταλασσης* & verecundia, hæc inopiæ & imbecillitatis propriæ recognitio; omnes interim in Ecclesia Doctores haud inani admonens documento, ut, siquid præclarum atque laude dignum effecerint, id omne Autori tribuerent Deo; ita ut ex effectu, quippe viribus mere humanis majore, causæ efficientis supremæ demonstratio manifesta elici posset, & fidei Christianæ propagatio huc principium huc exitum referret, cum non *εν σοφια ανθρωπων, αλλ' εν δυναμει θευ* consistere videretur.

² Οσα γυν πως μεταβαλει ειπων γαρ σοφον εαυτον εκ αφηκεν αυτην τον εαυτ, αλλ', ιδων εαυτον ωσπερον αναδεις τα θευ, ποτε εαυτον ετως μεγαλει — ηντα την χαριν τε θευ &c. ομν γαρ δεκνυσιν επι το παν εν τε θευ, και επι τουτο μεγαλει εν χαρις τε μη διηροδου αλλ' εφ' επι τησδε τη σημειω. *Chrysostomus.*

Videamus jam quale sit Fundamentum illud *Paulinum* & in quo potissimum illa Architecti tanta laus continetur. ΘΕΜΕΛΙΟΝ ΓΑΡ ΑΛΛΟΝ ΟΥΔΕΙΣ ΔΥΝΑΤΑΙ ΘΕΙΝΑΙ ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΚΕΙΜΕΝΟΝ, ΟΣ ΕΣΤΙΝ ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. En descriptionem emphatice compendariam! in illo ipso *Jesu Christi* nomine venerando omnia summam contineri intelligite. Humani generis redemptionem in illo qui recognoscit, quid aliud amplius desideret! quid ultra quærat? *Θεμελιον αλλον ουδεις δυναται θειναι.* Non aliud omnino uspiam datur fundamentum immobile & immutabile, in quo, ut ita dicam, iusta structura moralis, five οικος πνευμαλικος constare, nihil in quo futura præsentis animus confidere, aut spes humana conquiescere possit.

Quid enim de *Græcorum* Philosophia, quid de *Judæorum* lege Mosaica statui oportet? neque in hac neque in illa quidquam reperietur tali dignum nomine. Quid in illa videtis aliud quam disputandi artificium quoddam singulare, & verborum sonitum inanem, qui jam in auras abiit evanidus. In hac sapientiæ multiplicis ostentatione tanta, pro quantum erat errorum atque stultitiæ? profecto cum ratione sua infaniisse videntur. Ουκ εγνω ο κοσμος Αλη της σοφιας του Θεου utcunque enim de moribus multa fuerint ab illis subtiliter disputata atque præcepta, at in momenti maximi rebus eisdem turpiter hallucinantes videmus & tota errantes via; cum interim de natura divina, & sua, de summo bono, nihil esset certi & definiti, nulla peccatorum expiatio, remissio nulla, nulla gratiæ divinæ subsidia, nulla
demum

demum salutis æternæ spes. Miseros profecto qui hæc ignorabant! miseres interim qui ignorantia suâ parum conscii videbantur! Hi tamen præ se Barbaros contempserunt! Ἕλληνες scilicet σοφίαν ζητοῦσι & simplicitatem Evangelicam aspernantur, quippe homine liberali & philosopho indignam! hanc ipsorum arrogantiam & superbiam vidimus sæpius ab Apostolo retundi atque prosterni: neque frustra expostulationem hanc derisoriam ingeri, πῶς σοφός, πῶς γραμματεὺς, πῶς συζητήτης τὴν αἰώνιον τέχνην; οὐχὶ ὁ θεὸς ἐμωρῶναι τὴν σοφίαν τῆς κοίτης τῆς τέχνης;

Videte porro theologiam *Judaicam* — at in illa nihil fundamenti reperietis, nihil solidum & stabile, nihil perfectum, quod non erat aliunde petendum, nihil demum præter τύπες & σκιαγραφίαν τῶν μέλλοντων ἀγαθῶν, cujus præcipua laus in eo sita erat quod præparatio quædam Evangelica fuerit; ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν. OEconomia ista Ritualis certis solum de causis, & ad tempus & in ordine ad perfectius quiddam postmodo stabiliendum instituebatur. Σκίαν γὰρ ἔχων νόμος τῶν μέλλοντων ἀγαθῶν, ἐκ αὐτῶν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, καὶ ἐν αὐτοῖς ταῖς αὐταῖς ὑποταχαῖς, ὡς προσφέρουσιν εἰς τὸ διηγεῖσθαι, εὐδοκίαν δυνάμει τῆς προσερχομένης τελείωσιν. Perfectio nimirum, quæ desiderabatur, ex alio fonte erat derivanda: lex Mosaica Evangelio, cujus erat prænuntia, locum aliquando erat concessiura: ὅταν ἐλθῇ τὸ τέλειον τοῦτο ἐκ μέρους κατεργηθήσεται. Nempe systema illud umbratile, tabernaculum illud Mosaicum cum apparatu suo omni è medio tollitur, & super θεμέλιον τὸν κεκείμενον ὅς ἐστι Ἰησοῦς Χριστός, novum exædificatur

ædificatur templum, ναὸς ἀχειροποίητος — οἶκος πνευμαλικός — πολλὰ θεμελίως ἔχουσα, ἥς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός.

Quæ cum ita sint, cum neque in *Græcorum* philosophia neque in religione *Judaica* quidquam solidi atque perfecti reperiatur, restat ut illi potius fundamento, quod ὁ σοφὸς ἀρχιτεκτων *Paulus* posuit, fidenter insistamus, fidemque in Christo castam & inviolatam tueamur, ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῇ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, οὗτος ἀκρογωνιαίῃς αὐτῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ: cæteraque systemata omnia, quæ forte ingenii cuiusdam subtilioris laude vel etiam novitatis specie quadam commendata veniunt, quam futilia atque prava fuerint re ipsa experti, cum *Petro* una vehementius obtestante exclamemus πρὸς τινὰ ἀπολευσόμεθα; σημεῖα ζωῆς αἰώνιᾳ ἔχεις — atque alibi, οὗ ἐκ ἐστὶν ἐν ἄλλῳ ὁδῶνι σωτηρία, ὅτε γὰρ ἐστὶν ὄνομα ὑπο τοῦ βράνου τοῦ δεδομένου ἐν ἀνθρώποις ἐν ᾧ δεῖ σῶσθαι ἡμᾶς.

Quamobrem haud immerito à nobis *Paulus* laudatur ut σοφὸς ἀρχιτεκτων, cum nihil aliud fundamenti posuerit, cum nihil aliud ad salutem necessarium annuntiaverit præter *Jesum Christum*, titulo hoc compendiariorum œconomiam Evangelicam universam designans. Et *Jesum Christum* quidem nominat, non eminenter modo, verum etiam exclusive, ita ut nihil ἐκ τῆς αἰῶνος τῆς ἐν ἡμῶν laudis istius societatem admittatur.

Sciatis porro Illum, contra quam quod plerique, quos tacite reprehendit, fecisse videbantur, in omni re Deo potius quam hominibus placere velle; atque adeo Evangelii puritatem genuinam exhibere sapientiæ humanæ nullis sive sordibus
five

sive etiam ornamentis contaminatam. Sine fūco, sine dissimulatione doctrinam mere Christianam, eamque maxime *ωδωδον* & fere incredibilem, eam præcipue quæ in *Græcorum* hominum offensiones magis incurrere videbatur, prædicare non dubitavit, sc. *Χριστον εσαυρωµηρον, Ισδαιοις µεν σκανδαλον, Ελληνι δε µωριαν*. Et hi & illi in partes plane contrarias præjudiciis abrepti sedulo errabant: nimium intelligendo nihil intelligebant: nesciebant scilicet in tali ignominia gloriam, in morte triumphos, in imbecillitate omnipotentiam demonstrari.

Notandum porro est ab Apostolo dici *Θεμελιον τον κειµηρον* & quidem emphatice, & eodem plane sensu quo apud *Græcos* dicebantur *νομοι οι κειµηροι*: scilicet morum regula, non temere præscripta pro fastidioso imperantium arbitrio & libidine, sed in medium promulgata usuque publico recepta & sancita.

Adjicitur rei subjectæ indigitatio seu definitio, *ὅς ἐστιν Ἰησους Χριστος*: compendiaria quidem illa, & emphatica: at videte quantum est instar in illa, quæ hominum Redemptorem designat; atque adeo videte mecum id quod inquirendum restat quam late pateat illius, quod *Paulus* posuit, fundamenti ratio.

ΟΣ ΕΣΤΙΝ ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ.

Itane vero? reponat forte aliquis è *Corinthiorum* grege *Pauli* obtrectator: hæccine tua est fundamentalium descriptio? brevis certe illa & compendiaria, at sterilis profecto & jejuna, imo vero tam involuta & indefinita, ut in ea *Hæretici* etiam tecum consentire possint. — Sentio equidem quam facile sit homini Critico & obtrectatori

tori nodum in scirpo exquirere, & recte dicta in partem sinistram trahere; verum enimvero si quis rem ipsam penitus inspexerit, & *Græcorum* hominum in sectas diversas abeuntium causam cognoverit, argumenta profecto idonea animadvertet, quibus defendi & commendari poterit hæc Apostoli sententia; quæ id agit unice ut *Corinthios*, qui hujus vel illius Doctoris asectæ autoritati humanæ nimium tribuere videbantur, ad simplicem fidei in Christo professionem revocet, ad illud nempe universale, ut ita dicam, fundamentorum fundamentum, illud nempe, in quo cætera omnia virtualiter & indefinite continentur. Nequis vero hæc à me temere vel gratis dicta putet, disquisitione instituta mecum una recognoscat, *quousque* pateat hujusce fundamenti vis.

Sumatur adeo à nobis pro principio fundamentali hæc simplex propositio *Iesus Christus est Hominum Redemptor*: de eo autem sic argumentamur; quæcunque in eo, ut media ad finem, quæcunque in eo, ut conclusiones ingenitæ, virtualiter continentur, quæcunque porro ad id ipsum relationis alicujus necessariæ nexu sive immediate sive etiam mediate referuntur, ea omnia in religionis Christianæ systemate, tanquam veritates fundamentales, merito admittenda arbitramur: & proinde (ut aliquid in specie à nobis pronuntietur) symboli illius, quod dicitur Apostolici articulos tum historicos tum dogmaticos, quoniam cum hoc principio cognationis cujusdam intimæ vinculo sunt conjuncti, ut fundamentales accensemus. Ex adversa itidem parte Doc-

torum

torum hypothesēs quascunque novas & com-
 menta, & conclusiones fide non bona deductas
 & dogmata demum, quæcunque astruuntur, ab
 hoc fundamento prorsus aliena & dissidentia
 (qualia à Pontificiis astrui multa novimus *ἡ
 δοξαι των πρεσβυτερων και ενταλματα ανθρωπων* non εν-
 τολας θεου, eaque porro omnibus ut ad salutem
 necessaria obtrudi) ea certe omnia, ut quæ Aposto-
 lus damnat, non ut inutilia modo & extra fun-
 damentalia, ut *εὐλαν, χορτον, καλαμῶν*, sed etiam
 ut prava & damnosa, ratione pari improbamus
 & repudiamus. Fuit illud sane à majoribus nos-
 tris non prudenter minus quam pie constitutum,
 ut nihil pro articulo fidei cuiquam præciperetur,
 quod à Christo & Apostolis directe vel indirecte
 præceptum Sacræ Scripturæ non tradiderant. Qui
 auctoritati divinæ tribuunt omnia, humanæ vero
 parum, ii sane eo ipso ab errorum, qui consiliis
 mere humanis incidunt plurimi, quibusque adeo
 Pontificii implicantur, periculo longius absunt.
 Hac adeo in parte Ecclesiæ nostræ laudem jure
 recognoscimus, quæ ad simplicitatis primævæ
 normam propius accessisse videtur, Apostoli
 præcepta & exemplum secuta, fundamento nem-
 pe jam posito religiose insistens, nec extra lineas
 quidquam moliri ausa.

Sentio equidem de *fundamentalibus* identidem
 à plenisque multa fuisse varie disputata, & eorum
 limites ab his coarctatos, ab illis vero amplifica-
 tos. Verum enimvero, quod in Philosophia a-
 liisque in causis contigisse novimus, videtur ut
 plurimum hæc dissensio agitari non tam de *re ip-
 sa*, quam de præscripta quadam *loquendi formula*,

quam Hi simplicem esse & implicitam, Illi autem magis explicitam & definitam esse voluerunt. Utcunque enim dictio fuerit variata, at in sententiis nulla erat discrepantia, prioribus posteriora adeo non repugnant, ut etiam astipulentur & confirment. Nulla ibi est dogmatum novorum promulgatio, sed jam antea receptorum explicatio distinctior. Ita ut idem illud de his, quod & de pane ad *Israelitas* cælitus demisso, haud inepte translatum dici possit, *qui multum collegerat, nihil habuit supervacaneum; & qui parum collegerat, ei nihil deerat: pro suo quisque modulo, quod erat satis, sibi comparavit.*

Expectabitis forsitan ut, quod & res ipsa admonere videtur, aliquid de *fundamentalibus* distinctius atque copiosius exponerem: at sentio quam parce & religiose de iis sit dicendum, de quibus tacere prorsus esset nefas; imo vero, ne cui latius & ultra terminos commentatio exspatiatur, non frustra admonet hæc ipsa fundamenti, quod explicandum suscepimus, simplex & compendiaria descriptio, *ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός* quæ quidem ab Apostolo prolata videtur eo unice consilio, ut philosophiæ studiosis omnem disquisitionum subtiliorum materiem præcideret, & ad id, quod præ cæteris erat maximum & fere solum, cogitationes atque studia converteret, ad genuinam puramque de *Jesu Christo Redemptore* doctrinam, sapientiæ & artis humanæ contagione nulla corruptam.

Et, fundamenta quidem investigantes, intelligite eorum origines non è Conciliorum definitionibus, è Theologorum commentis, aut auto-

ritate

ritate quavis humana, sed longe altius esse petendas : atque mecum adeo superiora illa Ecclesiae nascentis tempora, puritatem illam primævam, & praxin deinde Apostolicam recognoscite. Institutione quidem Evangelica nihil erat apertius, nihil simplicius, sanctiusve : adeoque, si quando religio Christiana novam systematis cujusdam artificiosi formam induisse videatur, animadvertite quod non tam Dei consilio, quam hominum ingenio & solertiæ sittribuendum. Sed ut ad origines redeam — quis nescit Dominum nostrum Jesum Christum Discipulos suos legatos misisse hoc autoritatis suæ testimonio publico communitos? εδοθη μοι, inquit, πᾶσι ἐκκλησίαις ἐν ἑσπέρῳ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς πορευθέντες ἐν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη ita ut non solum è *Judæorum* gente, sed ex omnibus quaquaversum populis conflata Ecclesia sibi coalesceret. Videte finem bonitatis divinæ, quæ limitibus nullis circumscribitur, dignissimum, humani generis universi Redemptionem ! Jam vero, quæ ad finem illum erant necessaria, & cum illo una necessitudine quadam conjuncta, (quæcunque demum fuerint,) ea certè, cum ad salutem nostram spectent, pro fundamentalibus jure habenda censemus. Quin videte porro ipsam initiationis Christianæ formulam, his verbis præscriptam, βαπτίζοντες αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος en id ipsum per quod Christiani efficimur, adeoque in primis fundamentale ! en fidei professionem baptismatis comitem, & cum ipso nomine Christiano conjunctam ! venerabundi recognoscite isthoc εὐαγγελίου μυστήριον, Deitatis, ut ita dicam,

dicam, triunius charactera triplicem impressum; recognoscite relationes Deitatis plane novas, lumine Evangelico patefactas; relationes, inquam, cum Redemptionis humanæ œconomia unice connexas. Qui *Israelitis* suis proprio quodam nomine five *χωριῶ χαρακτήρι* se distinctum innotescere voluit, idem ille Deus Christianis se triplici hac appellatione designatum exhibet: *Pater*, — *Filius*, — *Spiritus sanctus*; Creator — Redemptor — Sanctificator; — unus profecto & idem Deus, at characteres diversi, at officiorum designatio diversa, & ea quidem, quæ ad rem nostram unice spectat, & Redemptionis œconomiam Evangelicam diversimode administratam commonstrat. Quid? nihilne prorsus significat Deitatis ista toties & emphatice iterata designatio? an vero, *Socino* jubente, illico in allegoriam transit inanem, seu fumus in auras? — at non isthoc patitur aut verborum aut rei ipsius ratio. Quid porro? — forsan è *Corinthiis* philosophantibus vel è *Judeis Nicodemus* nescio quis interpellat *πως δύναται ταῦτα γενέσθαι*; — at vero illud *ΠΩΣ* in mysteriis locum non habet: rem ipsam tenemus, quippe revelatam, sed indefinite: modum vero nec intelligimus, neque quærimus, quippe ingenio humano altiore. *Βλεπομέν γὰρ ἀρτί δι' ὁσοπότες ἐν ἀνιγμάτι*, non rem ipsam, nec quidem imaginem, sed potius imaginis adumbrationem quandam, & eam aliunde analogice translatam. Deum quidem agnoscimus *unum*, sed eundem & *triunum*, five characterē triplici distinctum, talem enim sacræ scripturæ nobis exhibent: quid ultra quærimus aut dubitamus?

Nequis

Nequis vero de Personalitatibus argutias nescio quas metaphysicas opponat, sciat profecto aliam esse philosophiæ humanæ, aliam divinæ rationem, & porro periculosum quiddam esse de mysteriis philosophari, & præter quod scriptum est sapere velle; cum usu compertum sit locutionum, perinde ac rerum, novarum studia disputantium animos sæpe à recto deflexisse, imo & ipsam *orthodoxias* defensionem temerariam aliquando hæreses peperisse. Quin potius hæc prima & in medio posita mecum una recognoscat: ipsa nominum ratio [*Patris, Filii, Spiritus sancti*] quid aliud designat, quam triplicem quandam distinctionem? at: qualem! *ὑποστασεων* vel Personalitatum? — at nec illud dicerem, si quidem vocabulum aptius analogia suppeditaret: sciat interim terminos, quibus rei perobscuræ conceptus aliquo modo exponuntur, sensu non *proprio*, sed *analogico*, adhiberi, nec, præter quas res ipsa fert, alias insuper difficultates ingerat. Recognoscat porro una cum officiorum conjunctione in omnibus naturæ identitatem, five Deitatis rationem communem, cum simul omnium in nomine baptizatio administretur. Quid enim? ut Creatura quævis in hoc Deitatis consortium admittatur? hocce est credibile? — recognoscat præterea benedictionis Apostolicæ formulam consimilem sc. *ὡς χάρις τε Κυριε ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστὸς &c.* quid aliud significari videt, quam Deitatem, unde spiritualia derivantur beneficia, officiorum cognatione communi conjunctam? in omnibus denique aut Deum recognoscit, aut nihil. Ad hujus certe fidei professionem publicam vocamur,

mur, quotquot baptizati Christo nomen damus; eamque, tanquam symbolum atque tesseram, gerimus, quibus Christiani ab hominibus ceteris quibuscunque discriminamur. Neque sane tria illa, quæ Liturgia in nostra locum habent, Symbola aliorsum tendunt, quam ut illud ipsum plenius definitum & illustratum exhibeant. Quare, siquidem philosophiæ divinæ potius quam humanæ autoritas valeat, simplicitatem primævam tueri studeamus, & κατεχωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλίην, & cum *Petro* una publice profiteri non vereamur, σὺ εἰ ὁ Χριστός, ὁ ὑπὸ τῆς θείας ζωῆς: ita ut ad nos quoque illa à Christo pronunciata benedictio redundet: μακάριος εἰ, Σίμων Βαρ Ιωάννα, ὅτι σαρξ καὶ αἷμα ἐκ ἀπεκαλύψε σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ ὁ ἐν τοῖς ὕδασι.

Nequis vero hanc, quam prædicamus, hominis Christiani fidem sterilem esse virtutumque prorsus effætam existimet, sciat porro agenda quædam non minus quam *credenda* ab hoc ipso fundamento proficisci. Evangelica enim disciplina ad οἰκοδομὴν moralem, ad mores conformandos præcipue spectat, instituta, non κατὰ λόγον νομον, ἀλλὰ πληρωσαι, non tam ut veritates solum mysticas, & acroamata paradoxa, aut, quales Philosophorum esse solent, subtilitates mere theoreticas venditet; sed omnia ut ad praxin revocet, virtutumque omnino omnium fructus uberiores pariat, & in homine demum baptizato non tam nomine quam re ipsa παλιγγενεσίαν quandam moralem efficiat.

Vidistis jam adeo ab omnibus in ipso scholæ Christianæ quasi limine, in ipso initiationis actu
fidem

fidem exigi εις το ονομα τε Πατρος, και τε Υιου, και τε αγίου Πνευματος quod quidem, cum systematis Christiani proprium sit & vere χαρακτηριστικον, ideo in fundamentalibus locum primum habere arbitramur. Videte jam porro qualem huic fundamento structuram Christus imponi voluit: fidei scilicet comitem adjungit Pietatem, his quæ sequuntur verbis præcipuam illam, quæ moribus conformandis impendi debet, curam commonstrans: διδασκοντες αλλήλους τηρειν ουτι ενετειλαμεν υμιν. Religionis nempe summam generali hoc præcepto complectitur, ita, ut quæcunque passim in Evangelio tradiderat, officiorum moralium omnium recordationem & efficaciam resuscitet. Jam vero quicquid Christus præceperat, id omne ab Apostolis bona fide effectum facile credimus, nec ab illis quidquam ad salutem necessarium prætermitti, quibus religio erat tale quidquam dissimulare, five non αναρσειλαι πασιν τῷ βαλῶν τε θεῷ. Quamobrem in fundamentalibus quibuscunque constituendis praxeos Apostolicæ, veluti luminis cujusdam divini, ductum haud frustra sequimur.

Quid hæc in parte à Paulo nostro sit præstitum, quæ explicanda suscepi, verba satis docent; nempe *Jesum Christum* pro fundamento poni ἐμφανῶς ita ut omnino aliud agnoscat nullum sed in eo cætera omnia contineri sentiat.

Verum insuper quid ille de eadem re alibi, & quomodo dixerit, paucis notare libet. Ad *Ephesios* scribens Christum appellat λίθον ἀκρογωνιαίον, ἐν ᾧ πασὶν ἡ οἰκοδομὴ συναρμολογούμενη αὐτῷ εἰς ναὸν ἁγίον ἐν Κυρίῳ, — & alibi κεφαλὴν γυναικὸς, & quasi funda-

fundamentorum fundamentum, stilo hæcenus
 usus Architectonico id, quod ad rem satis perti-
 nebat, indefinite significans. Porro in hac ipsa
 ad *Corinthios* Epistola descriptionem paululum
 amplificari sentimus, adhuc quidem compendia-
 riam, sed insigniter emphaticam: exhibet nem-
 pe *Χριστον εσαυρωμενον*: atque adeo ipsa Evangelii
 annuntiatio synecdochice dicitur ὁ *λογος τῆς σαυρᾶς*,
 eum nihil non ad salutem necessarium adhibeat,
 qui Christi crucifixi merita sibi adhiberi sentit;
 qua de causa appellatur etiam ἡ *δυναμις τῆς Θεοῦ εἰς*
σωτηρίαν. Alibi porro ad *Romanos* scribens Christi
 Resurrectionem prædicat, non modo ut præci-
 puum quiddam, sed ut unum instar omnium:
 τὸ *ῥήμα τῆς πίστεως* ὃ κηρυσσόμεν· ὅτι εἰαν ὁμολογήσῃς ἐν
 τῷ *σωματι* σε *Κυριον Ἰησοῦν Χριστον*, καὶ *πίστευσῃς* ἐν τῇ
καρδίᾳ σε ὅτι ὁ *Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν*, *σωθήσῃ*.
 Denique, ne plura commemorem, idem ad *Ti-*
motheum scribens, dum venerabile illud τὸ *μυστήριον*
τῆς εὐαγγελίας amplificat, plenius & distinctius rem
 omnem sic absolvit: *Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδι-*
καλώθη ἐν πνεύματι, ὡφθη ἀγγέλοις, ἐκηρυχθή ἐν ἐθ-
νεσιν, ἐπίστευθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ: hoc
 nempe in loco satis habuit summa illa rerum ca-
 pita attingere, quæ, cum naturæ tam humanæ
 quam divinæ testimonia exhibeant amplissima,
 simul probant Jesum esse Messiam, & generis
 humani Redemptorem. Videte interim quam
 cautè & compendiarie ab eo sermo instituitur:
 nulla sententiarum amplificatio *Græcis* homini-
 bus, τοῖς *σοφίαν ζητοῦσι*, placitura: omni quidem
 in parte Evangelii simplicitatem tuetur & suam,
 id sedulo cavens, ne extra oleas evagari, nequid
 dogma-

dogmatum mere humanorum sapientiæ divinitus patefactæ immiscere videatur.

A primis jam olim temporibus professionum formulas quasdam in Ecclesia extitisse comperimus; scripta Apostolica passim commemorant τὴν διδαχὴν, ὑμνούντων λόγων ὑποταγῶν, — παρὰ τὸ θεῶν — πιστὴν ἀπὸ παραδόσεως — κοινὴν — μίαν πίστιν — ἐν βασιλείᾳ &c. Ex historię porro sacrę monumentis discimus eos quotquot à *Judaismo* vel *Ethnicismo* ad fidem Christianam conversi baptizabantur in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, formulas quasdam, quę Doctrinarum quibus initiabantur, capita continebant præcipua, publice exhibuisse; & eo quidem consilio, ut, professionibus hujusmodi promulgatis, veluti symbolis atque tessera militibus, hi, qui Christo duci nomen dederant, à cæteris quibuscunque discreti agnoscerentur. Et hoc quidem πρὸς τὴν εἰρήνην; verum interea non deerat quod ad usus quoque privatos pertineret, cum hac disciplina instructi omnia illa, quę ad salutem erant maxime necessaria, dogmata accuratius intelligerent, atque adeo fidei morumque regulam quandam compendiarium semper quasi ob oculos positam haberent. Duplicem adeo institutionum fructum hujusmodi animadvertimus. Et formulas quidem hæc professionum, prout monumenta primæva cætera fere omnia, succinctas fuisse atque simplices facile intelligimus; ita interim concinnatas, ut Religionis Christianę articulos fundamentales complecterentur, & eos præsertim, qui *Christianos* à *Judeis Ethnicisque* à quibus desciverant, quam maxime discrimina-

D

bant,

bant, eos κατ' ἐξοχην, qui humani generis per Jesum Christum redemptionem declarabant.

Et profecto rei Christianæ probe fuisset consultum, si primæva illa brevitās atque simplicitas etiamnum valeret, & dogmata illa præcipua ipsius Sacræ Scripturæ verbis concepta prostant integra adhuc & incorrupta, nullis interpretum cavillationibus vexata, aut malignitate in sinistrum detorta. Utinam profecto ipsæ dubitandi & disputandi occasiones omnino omnes præcidi potuissent! At certe ad Ecclesiam quoque pertinere video, quæ humanitus accidunt, incommoda. Cum nunquam deessent perversi homines ingenii qui in religione rebus novis studerent, non deerant itidem qui fidem catholicam scriptis & autoritate defenderent. Atque adeo, cum *Paulus* ille *Samosatenus* ὁ ἀρνησιθεὸς, prout meminit *Eusebius*, ἀποσας ἀπο τῶ κανονος ἐπὶ κισθῆλα καὶ νοθὰ διδασκαλίας μετεληλυθεν, Episcopis quaquaversum ex Oriente convocatis visum est hominem Hæreticum, rei disquisitione habita, anathemate suo ferire: & deinde errorum censuras secuta est ὀρθοδοξίας professio distinctior. Ita deinceps quoties ἐτεροδοξοὶ sacras scripturas perperam intelligendo fidei systemati constituto adversabantur, tum demum, nequid in posterum detrimenti caperet Ecclesia, nec principia usu communi comprobata & stabilita in dubium vocarentur, cautum est à præsulibus vexata illa dogmata clausulis quibusdam adjectis quasi præmunire, &, quæ erant implicita & involuta, ea fufius explicare, quæque erant recondita & obscura, ea definire & illustrare. Hinc natæ sunt formulæ istæ, quæ

symbo-

symbolorum nomine in Ecclesiæ usus publicos adhibebantur : & eo quidem consilio ut κατηρίσμενοι εν τῷ αὐτῷ νοί καὶ εν τῇ αὐτῇ γνώμῃ uno omnes ore τῶν κοινῶν πρίν ἀπὸ τῶν ὁμοδοξούντων τοῖς ἀγίοις recognoscerent & tuerentur. Illud præsertim, quod vulgo *Apostolicum* dicitur, haud frustra credimus jam olim à primis retro temporibus fuisse in Ecclesia præcipue *Romana* ; & , qui in eo continentur, articulos fuisse omnium maxime catholicos ubique, & semper & ab omnibus fere receptos. Quod ad *Nicænum* & *Athanasianum* attinet, ita de iis statuere oportet, ut nihil novi dogmatis invehi atque fidei primævæ fundamento astrui, sed antiqua retineri sentiamus plenius jam explicata atque luculentius definita. Atque adeo (quod ipsum Ecclesiæ *Anglicanæ* articulus 8vus profitetur) tria illa symbola recipimus, non tam quia autoritate Ecclesiastica præcipiuntur, quam quia eorum dogmata omnia firmissimis sacræ paginæ testimoniis probari posse confidimus. Quæ cum fuerint à nobis adeo temperanter & moderate constituta, jure miramur querimurque de hominum illorum iniquitate & pervicacia, qui, cum moderationis speciem nomenque prætendant, ipsis symbolorum institutionibus interea, & patribus *Nicænis* & *Athanasianis* quibuscunque intemperanter & iracunde bellum indicunt — de judicii libertate oppressa — de tyrannide Ecclesiastica, de Anathematizationis clausu-

^a Præcipue hic mihi notandus est scriptor libelli cui titulus *An Essay on Spirit*, & quidem eo libentius, quod illius confutationem, & fidei orthodoxæ defensionem magna cum laude sua nuper ediderit : ΘΕΟΛΟΓΩΤΑΤΟΣ *Tho. Randolph*, S.T.P. C.C.C. Oxon. Præf.

la nescio qua — &c. miras cient tragœdias, & terriculamenta quædam vulgi animis objiciunt — quorsum hæc tendunt, invitus suspicor. Utinam sane essent hæc ab errore quodam judicii potius quam animo malo profecta; ita ut ipsi saltem charitatis seu moderationis illius Christianæ, quam in Ecclesiasticis legislatoribus desiderant, exemplum factis ostenderent! Alia certe est dubitationis modestæ, alia adversationis præfractæ causa. Opiniones privatas, hujusmodi præsertim in re, auctoritati *publicæ* tumultuanter opponere est indolis non ingenuæ & verecundæ, sed arrogantis: in partem vero sinistram omnia, & ad invidiam trahere — isthoc plane est malignitatis. Certe bonus civis & Christianus multa potius de suo remittenda & reipublicæ condonanda esse sentiet, & illud sibi præcipue cavendum, ne quas in Ecclesia turbas excitet importunæ contentionis intemperantia. Quidni vero, quod in politico quolibet, idem & in regimine Ecclesiastico licere putemus? nempe ut legibus suis obsequium imperetur, ut præcepta, ubicunque in dubium vocari aut prave detorqueri contigerit, distinctius definiantur, imo ut ipsa explicatio fiat explicatior? Interea vero meminisse oportet non hanc vel illam explicationis formulam, quocunque demum nomine efferatur, pro fidei articulo obtrudi, sed rem ipsam quæ explicatur; rem ipsam qui bona fide admittunt, non est quod de cæteris sint solliciti. Quid plura? ad sacræ scripturæ testimonium referuntur omnia, nec, nisi quatenus in ea continetur, quidquam necessario credendum præcipitur: ad hanc normam, qui velint,

lint, examen instituant, ἀνακρινόντες τὰς γραφὰς ἐκ
ἐχοῖ τὰυτὰ ἕτως. Sint quidem libera hominum
judicia : at sua auctoritati publicæ constet reve-
rentia. Desinant interim obtrectatores maledicere,
& parcius saltem de prolixis hisce explicationibus
querantur quarum necessitatem obtrectationum
hæc ipsa importunitas induxerit.

Satis hæc ἐν παραδῶ de *fundamentalibus* : quæ
quidem omnia esse inter se connexa sentiatís at-
que ad hoc *Paulinum* nostrum revocanda, ὅς ἐστιν
Ἰησοῦς Χριστός : cujus adeo vis quam late pateat ex
eo ipso intelligi potest. Nos interim Apostoli
exemplum eo animo recolere oportet, ut, cum
viderimus fundamentum ab illo positum *quale*
fuerit, & in *quo* potissimum illa Architecti, quam
sibi arrogavit, laus constiterit, intelligamus simul,
quod ad rem nostram spectat, qualis in funda-
mentalibus constituendis adhiberi debeat cautela ;
scilicet nequid nimis, nequid, ut ita dicam *extra-*
fundamentale, nequid à sacramenti Baptismalis fi-
de & à Redemptionis per Jesum Christum œco-
nomia alienum, in dogmatum Christianorum
systemate locum habeat, & tanquam ad salutem
necessarium cujuspiam auctoritate obtrudatur.

ΑΛΛΟΣ ΔΕ ΕΠΟΙΚΟΔΟΜΕΙ· ΕΚΑΣΤΟΣ ΔΕ ΒΛΕ-
ΠΕΤΩ ΠΩΣ ΕΠΟΙΚΟΔΟΜΕΙ.

Fundamentum recte ponere prima est cura,
prima laus : proxima huic, posito recte uti ; in
altero requiritur ingenii solertia & prudentia, in
altero fides & diligentia. Videtis adeo id quod
Paulo debetur laudis, & quod à nobis exigitur
officii : præmittitur facti notatio ; dein subjicitur
admo-

admonitio, seu cautela: de utrisque instituitur
disquisitio; & imprimis de facto.

ΑΛΛΟΣ ΔΕ ΕΠΟΙΚΟΔΟΜΕΙ.

Quidni vero? etenim hoc ipsum voluit Archi-
tectus: frustra enim fundamentum ponitur, cui
omnino nihil astringitur. Verum interim pro jure
suo postulat ne opifex quidquam extra lineas
moliatur, ne porro materiem ingerat quoquo
modo incongruam, sed ut τῇ ἰχνογραφίᾳ prius
designatæ universa ædificii structura respondeat.
Hoc adeo à *Corinthis* suis *Paulus* exigit, atque
ita sane, ut novos, qui irreperant in Ecclesiam,
Doctores tacita quadam exprobratione perstrin-
gat. Descripserat ille quidem operis præstituti
lineamenta, ea omnia, quæ σοφὸν ἀρχιτεκτόνα de-
cebant, tam exemplo quam præceptis exhibens;
verum (quæ est hominum pervicacia & vecordia)
noluerunt illi intra limites præscriptos contineri,
sed, cum plus æquo sibi sapere viderentur, suo
obsequi ingenio maluerunt, & pro libitu suo
transilire & evagari. Ita profecto hominum in-
doles est comparata, ut ædificare quidem (quod
ipsum & debent) omnes fere cupiant — sed pro
suo quisque ingenio & libidine — sed *novi* quid-
dam & de *suo*, ita ut non tam ad τῆς ἐκκλησίας οἰ-
κδομῆν, quam ad gloriolam suam omnia referre
videantur. Quid in Philosophia? — potuisse ali-
quid meditando invenire, inventum vero insuper
rationibus validissimis stabilire & exemplis illus-
trare, quam præclarum illud habetur & ingenii
non vulgaris opus? at vero facile est inventis ad-
dere: hoc faciunt & leves animi & arrogantes;
& quidem ita, ut sæpe inventionis gloriam, alie-

no partam labore maximo, facile ad se transtulerint. Quid itidem in Theologia? idem fere & ibi, quod in scientiis cæteris quoque contigisse novimus. Ὁ Παῦλος ἐφύτευσεν, ὁ δὲ Ἀπολλῶς ἐποτίσεν, &c, favente Deo, incrementum permagnum accepit res Christiana. Interea in Ecclesia exurgit Doctor aliquis ingenio florens & gloriæ cupidus, auditores nactus fastidiosos, rebusque novis studentes: quid Ille? ædificii jam fere constructi fundamentum novum ponere non audet: at novum rebus colorem inducere & ornamenta nova apponere non veretur. Principia sane Religionis Christianæ videt explorata satis & stabilita: at vero tædet usque & usque eadem repetere & inculcare: libet potius nova quædam astruere, populo quæ placeant, & dicenti gratiam & auctoritatem concilient: libet philosophiæ, quam frustra didicisse puderet, humanæ dogmata sapientiæ divinæ ἐποικοδομεῖν itaque ergo ad suadendum orationis ornatus omnis adhibetur καὶ ὑπεροχὴν λόγῳ ἐν πείθῃ ἀνθρώπινης σοφίας: ita ut hypothesium philosophicarum acumen, & quicquid erat in disputando artificii & argutiarum elegantiorum, id omne veritatum Evangelicarum simplicitati quasi condimentum quoddam accederet; atque adeo administrationes ecclesiasticæ, rerum ordine penitus inverso, præcederent: cum Christiana fides non jam amplius ἐν τῇ δυνάμει Θεοῦ, sed ἐν τῇ σοφίᾳ ἀνθρώπων consistere videretur.

Quæret fortasse aliquis, an hæc Apostoli verba ἄλλος δὲ ἐποικοδομεῖ certum aliquem hominem præ cæteris designent, vel potius in genere τὸν δεινὰ, quem-

quemlibet hominem indefinite. At vero nihil certi aut definiti hac in re historia sacra proponit: haud certe constat unum aliquem κατ' ἐξοχήν Pseudapostolum inter *Corinthios*, prout modo inter *Galatas*, irrepfisse: longius ab erroris periculo abesse videtur, qui simul plures in Ecclesia Doctores extitisse judicaverit fundamento illi *Paulino* ἐποικοδομούντας. Interea pro certo sciat is censuram hanc ad *Apollo*, cujus sæpius mentio non sine laudatione quadam est injecta, minime pertinere posse; ad illum hominem, quo adjutore *Paulus* semper usus est fidissimo, quocum nulla unquam intercessit æmulatione, nisi honestissima. Cum enim paulo superius hujus atque illius sectæ magistros ambitiosos reprehenderet, ^a invidiæ declinandæ causa, eorum nominibus celatis, ad se atque *Apollo* crimen non suum sed alienum transtulit: ταῦτα δὲ, ἀδελφοί, μεταχηματίσαι εἰς ἑαυτὸν καὶ Ἀπολλῶ δι' ὑμᾶς ἵνα ἐν ἡμῖν μάθῃτε τὸ μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν ἵνα μὴ εἰς ὑπὲρ τῆς ἑνὸς φύσεως κατὰ τὰ ἑτέρω.

ΑΛΛΟΣ ΔΕ ΕΠΟΙΚΟΔΟΜΕΙ

Non in genere quivis è *Corinthiorum* grege, sed in specie aliqui è Doctoribus Ecclesiæ. Sentio equidem ^b *Chrysostomum* & scriptores *Græcos* ple-rosque ita hæc verba interpretari, ut ad *mores* potius, quam ad *dogmata* pertinere censeant,

^a Ἄλλως τε, καὶ ἀντιπαχίστατοι ποίει τοὺς λόγους, καὶ οὐ μόνον μνησθὲν τοὺς διαιμονοῦν τῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλ', ὡς αὐτοὶ ποτὶ προσωποῖς, τις τῶν Ἀποστόλων προσηγορίαις κρυπτοῖν αὐτοὺς, Ἐγὼ εἰμι Πάυλος ἐγὼ δὲ Ἀπολλῶ &c. *Chrysost.*

^b Ἡ δὲ οἰκδομὴ πρὸς ἡμᾶς δοκεῖ εἶναι καὶ τοῖς πᾶσι φανερὸν εἶναι καὶ αὐτὸ τὸτο ὡς διδασκαλῶν ἡμετέων καὶ μετέπειτα, καὶ ὡς αἰρετικῶν διαφθαρμένων· ἀλλ' ὁ λόγος εἰς περὶ διδασκαλίας &c. *Chrysost.*

cum fidei orthodoxæ fundamento jam posito pietatis officia astrui debeant; & præcipue porro, cum paulo inferius mentio specialis de operibus injicitur, quibus pro ratione diversa merces diversa tribuitur. Verum, cum hic ab Apostolo instituat sermo non tam de Christianis in genere, quam de Ecclesiæ *Doctoribus*, non tam de grege, quam *Pastoribus*, cumque porro hæc ipsa doctrinæ Christianæ prædicatio inter opera moralia jure sit accensenda, cum *Paulus* & *Apollo*, ὁ φησὶ καὶ ὁ ποτιζὼν ἑκάστος τὸν ἰδίον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἰδίον κόπον — cum hæc ita sint, illam quam *Paulus* indigitat ἐποικοδομῆν ad Doctorum præceptiones, qualescunque illæ fuerint, siue ad mores siue ad fidem pertinuerint, referri arbitramur.

Utut vero hæc fuerint, Apostolicæ declarationis & admonitionis ratio evincit extitisse quosdam in Ecclesia Doctores male officiosos qui Religionis Christianæ fundamento, quod à *Paulo* jam positum vidimus, nonnihil novi astruere gaudebant: atque adeo jam ultra pergimus de facto quærere quid potissimum structuræ illud fuerit quod hi homines moliebantur. At nihil sane video pravitatis *Hæreticæ*, nihil veritati Evangelicæ prorsus repugnans: certe nihil tale inuit Apostolicæ cautionis siue censuræ ratio. Quid ergo? dogmata opinor sapientiæ non tam divinæ, quam humanæ, speciosa quidem sed futilia, sed neutiquam solida & pretiosa: nempe popularia utplurimum & curiosa, & plus admirationis afferentia, quam utilitatis. Hujusmodi dogmata à Doctoribus istis novis populo fuisse cum
E vendi-

venditata existimamus. Quid enim? *Græca* gens,
 novitatis avida, literaturæ fere omnis studiosa,
 quid habuit jucundius atque præclarius quam E-
 loquentiæ & Philosophiæ laudem? en vero illud
 ipsum quod horum hominum aures delicatæ &
 fastidiosæ in Evangelii prædicatione sincera desi-
 derabant. Amplexi sunt illi quidem fidem Chris-
 tianam. *Pauli* ministerio annunciatam, imo &
 cœlesti miraculorum testimonio confirmatam
αποδείξει πνευματος καὶ δυναμεις; verum iidem
Pauli sui exemplo adduci non poterant, ut, quæ
 in omni laudis genere prima esse putaverant, ea
 illico repudiarent; ut humana, quotquot repe-
 riuntur, omnia sive fortunæ sive ingenii sive e-
 tiam virtutum præmia contemnerent, imo vero
 cætera omnia præ veritatum Evangelicarum præ-
 stantia non modo levia & inutilia crederent, αλ-
 λα μέντοι καὶ πάντα ῥημὶαν εἶναι διὰ τὸ ὑπάρχειν
 τῆς γνώσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου. — Proh quam dif-
 ficile est opiniones præconceptas usuque diuturno
 confirmatas animo protinus evellere! & quod,
 labore magno didicimus, id ipsum ultro nescire!
 Est igitur quod minus miremur hominum *Gra-*
corum animis aliquid innatæ cujusdam arrogan-
 tiæ & levitatis adhæsisse. Atque adeo hi Docto-
 res egregii illas præcipue artes, quibus & sibi &
 populo magis placere posse videbantur, sedulo
 adhibendas putarunt: & proinde, cum Religio-
 nem Christianam, quippe nimis simplicem, &
 incultam & jejunam, ab hominibus *Ethnicis* de-
 rideri cernerent, nequid illa detrimenti caperet
 solliciti nova hæc inierunt consilia; atque id de-
 mum egerunt, ut, quæ aliquando fuerat *Isidamus*

μεν σκάνδαλον, Ἐλλοι δὲ μωρία, eadem jam prodiret hominum adversantium indoli aliquando accommodatior, omnibus, quæ ut plurimum placere solent, artium humanarum ornamentis commendata. Itaque Eloquentiæ & Philosophiæ, quarum laude florebant, instrumenta in Evangelii subsidium forsan & opprobrium vocarunt. Et hoc potissimum illud est quod fundamento posito videntur ἐπιχορμεῖν. Verum prava hæc ambitio atque placendi studium tum Doctores tum Populum à recto tramite in transversum egit; hos, ut sectæ principes, illos autem, ut assecclas: hæc ingeniorum admiratio & vitiosa ποροπαλῆσις, prout fieri solet, dissensiones aliquando peperit partiumque studia, id ipsum, quod Paulus reprehendit, utpote Christiano nomine prorsus indignum, cum vehementia quadam sic expostulans: οὗτοι γὰρ ἐν ὑμῖν ζήλος καὶ ἐρις καὶ διχοστασίαι, καὶ σαρκικοὶ ἐστὶ, καὶ κατὰ ἀνθρώπων περιπατοῦσι; ὅτι γὰρ λέγει τις, ἐγὼ μὲν εἰμι Παῦλος, ἕτερος δὲ ἐγὼ Ἀπολλῶν· καὶ σαρκικοὶ ἐστὶ;

Quid porro Judæi? nihilne Illi quod fundamento Paulino astruerent, excogitarunt? num Illi, quos lex Mosaica, veluti Pædagogus, ad Christum recta via ducere & potuit & debuit, num Illi præjudicatis opinionibus exuti ita Christum didicerunt ut institutiones Mosaicæ prorsus dediscerent? at vero Illorum tum audacia tum vecordia erat intolerabilis. Christo sane nomen dederant prophetiarum & miraculorum testimonio convicti: sed adhuc ἡ τῶν Φαρισαίων ζυμὴ ipsorum animis infidebat: nihil de suo remittere, sed fidei Evangelicæ suam insuper superstitionem

astrui cupiebant: in libertatem jam vindicati, prout majores olim sui in deserto, servitutem pristinam desiderabant; non disciplinam illam, cujus studio tamdiu se addixerant, impune negligi, non dogmata ritusque à majoribus traditos, quibus tamdiu se assuefecerant, ullo modo sibi extorqueri, aut abrogari patiebantur.

Recolite Apostolorum tempora: etiam tum ἐξανισθησιν τινες, τῶν ἀπὸ τῆς αἰρετικῆς τῶν Φαρισαίων, πεπιστευκότες, λέγοντες, ὅτι εἰ μὴ φέρεται τὸ εὐαγγέλιον, οὐ δύνασθε σταθῆναι. Quid aliud videtis quam *Judaismum* modo profligatum de Evangelio jam demum triumphantem? quantæ vero isthoc erat imperitiæ & amentiae materiem tam operosam simul & inconcinnam ἐπινοοῦμεν, quæ cum fundamento & ædificii totius compage neutiquam cohæreret? quantæ porro audaciæ & impietatis ea ipsa, quæ sejunxerat Deus, sedulo conjungere, &, quæ Ille jam rescindi & abrogari voluit, eadem denuo sancita revocare & tueri, imo etiam omnibus ut ad salutem necessaria præcipere: — ἐπιθῆναι ζυγὸν ἐπὶ τὸν τραχήλον τῶν μαθητῶν, ὃν ἤτε οἱ πατέρες ἡμῶν ἤτε ἡμεῖς ἰσχυομένεσθαμεν — Quid isthoc esse dicam? — pravitatis, penè dixerim, plusquam *Judaicæ* exemplum? — quid hoc est aliud quam fundamenta ipsa subruere & evertere, adiaphora pro necessariis, non divina pro divinis imperare: &, prout alibi loquitur *Paulus* hac ipsa de re ad *Galatas* scribens, prorsus ἑτέρον εὐαγγέλιον substituere? En ergo causam Deo dignam vindicæ! hominumque superstitiosorum pervicaciam decreti Apostolici auctoritate interposita repressam!

Hæc

Hæc atque alia hujusmodi, quæ passim occurrunt, exempla recolens quis non videt cautelæ vel admonitionis hujusce Paulinæ causam justissimam subministrari?

ΕΚΑΣΤΟΣ ΔΕ ΒΑΠΗΤΩ ΠΟΣ ΕΠΟΙΚΟΔΟΜΕΙ.

Ecclesiæ quidem apud *Corinthios* fundamentum à se positum non sine laude quadam sua recognoscit *Paulus*: eam vero honorifice appellat οικοδομὴν θεῶν, ut intelligi posset tum quanta esset operis ipsius dignitas, tum qualis in eo administrando adhiberi debeat sollicitudo atque integritas.

ΑΛΛΟΣ ΔΕ ΕΠΟΙΚΟΔΟΜΕΙ.

Videbatur hæc in parte non defuisse opificum officiosa sedulitas: ad Ecclesiæ structuram perficiendam vel decorandam alii atque alii operas haud invitè contulerunt. Scilicet in Architectonica hac morali, perinde ac civili, omnibus fere mira quædam inest ædificandi cupiditas: plerique vocati sive non vocati Doctorum & nomine gaudent & officio, cum qui docent eo ipso plus aliis sapere videantur. Sed ædificantium consilia sæpe non eadem, non materiæ ejusdem delectus, structuræ ratio non eadem; atque adeo opificum, qui in hac τῇ θεῶν οικοδομῇ versantur, vel Theologorum merita, sive affabre atque solerter rem administraverint sive secus, judicii divini trutina expenduntur, ἕκαστος τὸ ἐργὸν φανερὸν γένησθαι, & operantibus idonea ne desint incitamenta, ex utraque parte, pænarum atque præmiorum præsentio objicitur: ὁ μὲν μισθὸν λαμβάνει, ὁ δὲ ζημίαν.

En ergo cautionis hâc in parte adhibendâ rationem, & eam quidem duplicem; tum eam nempe quæ materiæ ipsius speciem, tum vero eam quæ illius ordinandæ modum respicit; in altera parte solers delectus requiritur, in altera constructionis artificium: tum in hac tum illa erroris est periculum haud leve: caveat sibi quisque haud frustra præmonitus — *ἐκαστος δὲ βλέπων πῶς ποιοῦσιν οἱ κδομεῖ.*

Et materiæ quidem, quæ huic fundamento suo astrui solet, Apostolus diversa recenset genera, & effectus indigitat diversos, allegoriam ab Architectonica translata sic latius prosequens. *Εἰ δὲ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμελίον τῶτον χρυσοῦν, ἀργύρου, λίθους τιμίους — ξύλον, χορτόν, καλάμην — ἐκαστος τὸ ἑρῶν φανερὸν γινώσκειται.* — Jam vero qualem materiæ delectum *Paulus* præcipit, qualem autem repudiat, hæc descriptio satis indicat. Materiæ sane, quæ in usus diversos adhibetur, diversa est dignitas pretiumque: atque adeo dogmatum, quæ systemati Christiano astruuntur, & imagine hac allegorice denotantur, par est ratio. Per Aurum igitur, Argentum, & Lapides pretiosos, id potissimum designari videtur, quod est in suo genere præstantissimum: inter lapides Marmora, inter metalla Aurum, Argentumque habentur perfectissima; siquidem præ cæteris pondere, firmitate, pulchritudine & puritate antecellunt; atque adeo in palatiis extruendis ædibusque regiis præcipua eorum cernitur utilitas, tum ad stabilitatis præsidia, tum etiam ad dignitatis ornamenta. Jam vero hæ proprietates Physicæ ita sunt ab Apostolo ad usus morales traduc-

tæ,

tæ, ut religionis Christianæ doctrinas denotent, non indiscriminatim omnes, sed eas præsertim, quæ momenti fuerint gravissimi, ad salutem æternam necessariae, sed solidas & probatas, ita inter se connexas ut dissolvi nequeant, quæ immobilis fundamenti quasi commissuris insertæ perstant immobiles: doctrinas, inquam, veritatis plusquam humanæ splendore ipso admirabiles, & (quod præcipuum quiddam est) iudicii acerrimi examine, veluti ignis tormento admoto, adeo non attritas aut corruptas, ut sordibus deterfis etiam puriores enitescant; ita ut ipse exitus rerum promissionis hujusce propheticae fidem adimpleverit: ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομησά με τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι αὐτῆς ὡς κατὰ ὕψος αὐτῆς.

Hæc in genere breviter dicta sunt de *materia* delectu, & ædificii iusta constructione, sive de doctrinis sanioribus & *fundamentalibus*, quales fundamento jam posito consentaneas & cognitionis quadam necessitudine conjunctas astruere oportet.

Jam vero ex alterâ parte quid *Paulus* intelligi velit per *ξύλον, χορτόν, καλάμην* — brevis instituitur disquisitio, neque sane difficilis conjectura. Quis non videt materiem designari vulgarem quidem illam, dignitatis & pretii minoris, & momenti levis, materiem profecto minus sanam utilemque; & illius species duas, quarum altera videtur adeo fragilis & infirma, adeo inepta & incongrua, ut nullo modo ad structuram quidquam conferat, nisi quod ruinam pariat inevitabilem: altera vero, quæ plus firmitatis habere putatur, ita est comparata, ut diutissime consistere

tere non possit, quoniam cum fundamento, cui astringitur, minus apte cohæret, neutiquam, ut Apostolus noster alibi, *συναρμολογημένη ὡς αὐτῶν* eis *ναὸν ἁγίων ἐν Κυρίῳ* neque porro partium suarum compage solida & bene coagmentata sibi constat inconcussa & immutabilis; sed usque pluvias & incendia metuit, ne aut illis sensim corrupta putrescat, aut his admotis illico pereat dissoluta penitus & absumpta.

Quales ergo Doctrinas ab Apostolo designari dicam? eas certe quas materiæ consimilis analogia suggerit. Quales vero illæ in specie fuerint, cum nihil videam diserte definitum, nihil certi ausim statuere: at vero rem omnem investigans nihil reperio criminum atrociorum, nihil (prout jam supra notavimus) pravitatis *Hæreticæ*; siquidem enim tale quidquam extitisset, diversa profecto fuisset censuræ Apostolicæ ratio, nec tam *cautio* fuisset injecta, quam *anathema* denuntiaturum; cum aliud quiddam sit fundamentum novum ponere, aliud fundamento jam olim posito *ἐπικδομεν*. Illud interim pro certo statuere non dubitamus, Doctorum in Ecclesia *Corinthiaca*, qualiscunque demum fuerit, causam ab illa Pseudapostolorum apud *Galatas*, quam *Paulus* distinctius & acrius notavit, fuisse longe diversam. Peccabant & Hi quidem & Illi, qui systemati Christiano aliquid novi de suo ausi fuerint astringere. At certe Horum flagitium erat multo atrocius, qui ritus Mosaicos non modo ut licitos tolerabant, sed etiam ut ad salutem æternam necessariis fratribus Christianis imperabant, *ἡ μὴ περιτεμνῆσθαι τῷ εἶδει τοῦ Μωϋσέως ἔδινεσθαι συνδυναμι* quid

quid enim hoc erat aliud quam Evangelii conditiones ipsas fundamentales mutare atque alias substituere, atque aliunde salutem quam in Jesu Christo querere — & aperte *ἑμεῶν ἀλλοῦ θανάτου τὸν κερძόν, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χρῖστος*. Hos igitur Paulus anathemate ferit emphatice iterato.

At vero *Corinthiorum* longe alia videtur causa: peccabant illi quidem, non tam malignitate animi & pervicacia, quam præjudiciis popularibus decepti, levitatis certe & arrogantiae, quæ *Grecorum* hominum animis ut plurimum insidebat, crimine tenebantur, ingenio suo & Auditorum libidini nimium obsecuti: aurium nempe lenocinia & orationis nescio quas phaleras splendoremque affectabant; cum vero tale quidquam in Evangelio frustra quærent, è penu suo deprohendendum, & ad religionis Christianæ, tanquam ad inculti corporis ornamentum atque commendationem, sedulo sibi adhibendum esse censebant.

En ergo illud quod in Ecclesia *Corinthiaca* & *ad Corinthios* dogmata quidem (prout supra jam innuimus) minus sana atque solida, splendida forsan & curiosa, sed inutilia & inepta, ingenii plane humani figmenta, non sapientiæ edicta, ea demum quæ ad ostentationem potius & ornatum, quam ad aliquam Ecclesiæ utilitatem vel *modum* comparata videbantur. Illorum certe & systematis Christiani cui astringebantur disparem esse causam ipse rei exitus commonstrat. Quid enim? veritas Evangelica, velut ignibus aurum, quo exploratur magis eo enitescit clarius, imo vero illius puritati luculentius illustrandæ accedit insuper tormenti ipsius testimonium. At vero

F

hypo-

hypotheses philosophicas & opinionum commen-
ta delet dies; utcunque enim ad tempus novita-
tis gratia florere & celebrari contigerit, ad veri-
tatis tamen criterion revocata illico se produnt &
veluti fœnum aut stipula ignem admotum, exa-
men illud ἀκριβεσάτων refugiunt & perhorrescunt:
ἐκαστὸν τὸ ἔργον φανέρον γήθησεν, ἢ γὰρ ἡμῶν δηλοῦται,
ὅτι ἐν πυρὶ ἀπικαλύπτεται, καὶ ἐκαστὸν τὸ ἔργον ὅτιον ἐστὶ τὸ
πῶς δοκιμασθῇ.

Hæc de *materia* quæ fundamento astruitur
delectu: cujus rationem diversam effectus diversi
inducunt; superest ut illam alteram admonitionis
Apostolicæ partem quæ modum constructionis
respicit breviter animadvertamus. *Ἐκαστος δὲ βλέ-
πτῶ ΠΩΣ ἐπιχοδομεῖ* non quid structuræ ponat
sed quo modo.

Quis non videt hæc in parte permultum arbi-
trii hominum permitti, ita ut actionis ejusdem
modus prodigialiter variari possit? Hæc in parte
quidlibet audendi licentiam sibi indulgeri putant,
atque adeo nova quædam usque moliri gaudent,
& dum sibi suisque placent, libenter atque se-
dulo peccant. In quo igitur ad peccandum cer-
nitur proclivitas facilior, in eo cautio adhiberi
debet diligentior.

Ecquis igitur quærit πῶς ἐπιχοδομεῖν oportet?
videat imprimis id quod cogitanti fundamenti
ratio ipsa, ultro suggerit: nempe ut quod super-
struitur illud omne cum ichnographia adæqua-
tum ad amissim quadret: ut lineamentis, quæ
designaverat Architectus, operis & figura &
magnitudo respondeat: ut porro singulæ partes
inter se mutuo nexu aptatæ cohæreant: ut totius
demum

demum symmetria iusta fervetur, ita ut nihil vel intra peccetur vel extra, ita ut nihil vel limitibus descriptis contractius & angustius efficiat artificis sive hinc parsimonia vel scrupulosa nescio quæ superstitio, sive illinc latius æquo extendat ambitio & arrogantia; sed materiæ atque formæ ratione simul habita, πάντα ευχρημονως και κατα ταχυν γινεσθω. Quid autem? de Tabernaculo Moisaico, templo illo suo portabili, ædificando & ornando, σκια και υποδειγματι των επεραντων, quam sollicite & exquisite curam impendisse videtur Deus? haud profecto rem tantam Artificum quorumlibet ingenio & libidini permisit, verum ipse constructionis formam modumque præcepit: κατως κεχηρηματισται Μωσης μελλων επιτελειν τιν σκηνην ορα γαρ, φησι, ποιησης παντα κατα τον τυπον τον δεχθεντα σοι εν τω ορει. Tali documento admonitus videat Ecclesiæ Christianæ ο σοφος αρχιτεκτων quam caute atque religiose de opificii modo sibi sit providendum. Imprimis adeo ipsa materiæ, in qua disponenda versatur, dignitas atque etiam sanctitas summonet, nequid vulgare nequid prophanium temere admisceatur. Θεις εστιν οικοδομη hoc recolens sentiat in eo sibi esse elaborandum, non quod forte privata libido suadeat, sed quod divina voluntas exigit, nec huiusmodi in causa quidquam fastidiis aut suis aut alienis esse indulgendum, non quovismodo sibi pro libitu esse operandum, sed ratione certa & præscripta, prout Evangelistam Christianum decet, εργατιω αναυσχωριτον ορθοτομουντε τον λογον της αληθειας. Quodsi forsân ad orationis ornatum aliquid extrinsecus adfiscisci contigerit, ne sit alienum prorsus & incongruum,

congruum, sed ejusdem, ut ita dicam, coloris & figuræ; sed interim castitatis & decori ratio habeatur, nec religionis Christianæ, veluti matronæ cujusdam venerabilis corpori, decorationis plane meretriciæ fucum appingi patiatur. Fuiſſet ſane iſthoc *Corinthiorum* olim; imo etiam nunc & *Pontificiorum* ingeniis placiturum — *ὅπως δὲ ὁ ἁγίος πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ.*

Verum enimvero quid est quod in hoc opere Architectus quispiam extrinsecus & aliunde quærat subsidia, qui materiem pretiosiore, *χρυσόν, ἀργύρον, λίθους τιμίους*, ultro manibus oblatam videt? ædificium certo hoc fundamento, his parietibus & columnis instructum, sibi constans & immobile, humanarum, quotquot sunt, artium nec ulla ad stabilitatem adminicula supposititia, nec ad splendorem ornamenta quævis ascititia desiderat; quippe genuinam exhibens sine ostentatione dignitatem, sine artificio pulchritudinem, sive, quod est pulchritudinum instar omnium, simplicitatem decoram. Quisquis igitur, *ὡς σὺφος ἀρχιτεκτων, ἐπαικοδομεῖ*, vel de suo quidpiam aſtruere velit, hoc potissimum respicere meminerit, atque artis Architectonicæ laudem ita quærat, ut artificii speciem ostendat minimam, sed ad simplicitatis primævæ exemplar omnia referat. En autem hac in parte & præcepta Apostolica & exempla! en Patrum primævorum Epistolas, Professiones fidei, Conciones! videte eorum oratio quam fuerit inornata & mere didactica, in Redemptionis humanæ per Jesum Christum doctrina, in fundamentalibus quibuscunque proponendis omnis fere versata.

Paulo

Paulo certe nostro non facultatis oratoria, non
 literarum humaniorum commendatio defuit: nec
 profecto quisquam *Corinthiis* curiosa & recondita,
 quæ ut plurimum affectabant, acroamata uberiori
 cum laude sua plausuque populari prædicare posse
 videbatur. Verum isthoc ille semper sedulo vitavit,
 adeo nihil omnino ἐν διδασκαλίᾳ ἀνθρώπων σοφίας,
 quod famam gratiamque sibi conciliaret, assequi
 studens, ut vix aliud quidquam præter Christi
 merita, Crucifixionem, Resurrectionem, dog-
 mata profecto minime popularia aut probabilia,
 imo vero & Philosophorum placitis & vulgi sen-
 sibus repugnantia obtruderet usque & inculcaret.
 Οὐ γὰρ ἐκρίνα, inquit, τὴν εἰδέναι τι ἐν ὑμῖν εἰ μὴ Ἰησοῦν
 Χριστὸν καὶ τὸν ἐσταυρωμένον. Nempe ad *Corinthios*
 accessit non Orator ambitiosus, sed Evangelii
 Præco legatus, κατὰ γὰρ τὸ μαρτυρεῖν τὴν Θεῷ.
 Jam vero in Præcone postulatur non ingenii aut
 eloquentiæ laus, sed in promulgando fides, in e-
 nuntiando claritas. Neque sane more alio usus
 est & ille, qui post *Paulum* ad *Corinthios* haud
 absimili de causa epistolas scripsit, *Clemens Roma-*
nus. Imo vero & omnium fere in primis istis
 Ecclesiæ adhuc vexatæ temporibus eadem esse
 videtur disciplina communis, idem vitæ & scrip-
 tionis color, eadem orationis, perinde ac morum,
 ad normam Apostolicam composita simplicitas.
 Religio erat illis & plane piaculum à fundamento
 jam posito ullatenus discedere: quod Deo tri-
 buerent omnia, erat isthoc Pietatis: quod parce
 admodum cauteque de suo quidquam astruerent,
 erat hoc verecundiæ & moderationis, imo &
 prudentiæ. Nos quidem hæc documenta eo ani-
 mo

mo intueri decet ut ad rem nostram pertinere sentiamus. *Εκαστος δὲ βλέπων πῶς ἐποικοδομεῖ* tum & quid superstructuræ, & quatenus apponere liceat. Sic itaque sua cuique constet ratio: imprimis sacra scriptura ponatur fidei morumque regula; quid igitur illa de re unaquaque statuatur explorare oportet, & quæcunque in præmissis virtualiter continentur conclusiones bona fide deducere; hinc credenda quædam & agenda dignoscere & profiteri, non tam quia hypothefi vel systemati cuius propria, quam quia voluntati divinæ maxime consentanea. Atque adeo, quoties eorum, quæ recondita & involuta concludebantur, proponitur explicatio & applicatio — quoties veritatum aliarum ex aliis pendentium connexio demonstratur — quoties, quæ in genere erant declarata aut præcepta, eadem illa in specie & re ipsa exhibentur, — toties Architecturæ illius theologicæ, quam *Paulus* laudaverit, exempla videre videor. Quisquis ita rem administrat, næ ille *ὡς σοφὸς ἀρχιτεκτὼν ἐποικοδομεῖ*. Proinde & nos, temperamento quodam & cautione interim adhibita, fundamento jam posito aliquid insuper astruere non veremur, sed id, quod est omnino congruum & consentaneum; & generale quodvis effatum ita interpretari, ut inde aliquid ad usus speciales transferendum eliciamus: atque adeo, sacra scripturæ analogiam & tenorem patrumque primævorum auctoritatem secuti, in Politia Ecclesiastica regimen *Episcopale*, in Doctrinarum systemate *Pædobaptismus* admittendum esse arbitramur. Atque utinam sane eadem illa, quæ in temporibus primævis, nunc quoque valeret anxia verbi

verbi divini reverentia, eadem in judiciis hominum privatis temperantia & moderatio! sed profecto in his Ecclesiæ sæculis sequioribus Architecti recentiores nostri à simplicitate & firmitate pristina ad elegantiarum nescio quam luxuriam novam descivisse videntur, nec tam ex præscripto Apostolico, quam ex libidine sua *επακοδομεν* imo & *παρα θεμελιον τον κειμενον* hypotheses & systemata de suo elaborata concinnare — ingenii potius quam integritatis laudem quærere, gratiam popularem aucupari — & hominibus demum potius quam Deo placere velle. Et Hi forsan, velut olim Barbaros *Græci*, & ut *Paulum Corinthii* sui, irident patres primævos, ut rudes & illiteratos, nec ausos ultra nidum pennas extendere: esto sane: at vero in ipsorum laudem transeunt hæc opprobria, cum ex eo ipso structuræ firmitas agnoscatur, quod artium humanarum subsidii destituta nihilominus inconcussa & incolumis usque perstiterit. Qui nihil aliud in votis curisque habuerunt, quam ut Evangelii puritatem dictis factisque inviolatam tuerentur, non Illi profecto facultatis Dialecticæ, non Oratoriæ instrumentis indigebant: ad eos potius haud vana opprobria redundant, quorum systemata theologica sine tanto artificii apparatu constare nequeunt. Et quidem qui sapientiæ non tam divinæ (cujus tamen nomen sibi prætendunt) quam humanæ dogmata venditare gaudent, næ Illi artium humanarum opem cognatam haud frustra desiderare videntur. Atque utinam hæc subsidia literaria non aliter unquam quam ad religionis Christianæ doctrinas sive defendendas sive illustrandas

trandas fuissent adhibita: verum sentio quam difficile sit eo non abuti, cuius usus est longe pulcherrimus, praesertim ubi mortalium animos ambitio, *Φιλαισθησια*, vel prava aemulatio incesse- rit. Neque sane est dissimulandum plerosque nimium rebus novis gaudere & plane *Κασιδιαζον*, in religione scilicet licenter philosophari velle, & de Christiana, perinde ac re quavis philosophica, aut politica, *Λεγειν η αλθεν τι κανωτερον* quo quidem nihil magis Christiano nomine indignum; nihil certe à fundamento nostro *Paulino*, quod simplex quoddam est & immutabile, magis alienum videtur.

Quoniam vero de *materiae delectu & constructionis modo* jam multa satis dixisse videar, admonet argumenti decursus ut quid hac in parte à quibusdam peccatum fuerit breviter animadvertam. Atque imprimis adeo notanda mihi occurrunt *commentatorum* quorundam atque interpretum vitia, qui, cum opiniones domi praëjudicatas attulerint, ad scripturas explicandas ita accedunt, ut iudicia sua non ad sacri scriptoris mentem componant, sed ut illius verba quoquo modo in partes suas invita trahant, & ad systematis sui defensionem detorta accommodent, illiusque autoritate praetensa se suaque omnia tueantur atque commendent. Inter Theologos quotuscunque est, qui fundamento huic *Paulino* insistere se non profiteatur, & dogmata sua omnia ad *Paulum*, atque adeo *Christum* ipsum autorem referri? interim vero quid hoc rei est? de re eadem scribentes, in eadem causa versantes, inter se immane tantum dissidere, imo & plane repugnancia

tia statuere, — hocine est credibile aut memorabile? Quid autem? *μεμνησθαι ὁ Χριστός*? num sibi *Paulus* contradicit, sententiarum autor contrariarum? — minime vero: imo sane nihil aliud video quam inanes hominum contentiones ita à se invicem discrepantium, ut etiam ab ipso fundamento discesserint. Gaudent scilicet aliquid *εἰς ἑκάστην*; quippe in eo cernitur Doctorum præcipua laus & ingenii commendatio: inde adeo commentationes commentationibus oppositas ingerunt: sua interim judicia tuentur, non Apostoli sententiam: non tam de *re ipsa*, quam de *interpretandi modo* lis agitur; hoc nempe illud est, in quo sibi placent maxime, quia quantum quantum est id omne est de *suo*: itaque ergo inter interpretes dissensio tam vehemens agitur.

Alii porro ingenii certe levioris, at, prout sibi videntur, elegantioris, adeo non aliquid solidæ & reconditæ eruditionis sibi arrogant ut ad speciem externam atque ostentationem omnia comparari velint: in Architectura hac Ecclesiastica ita versati, ut minuta quædam ædificii decora & tenuiores elegantias gnaviter elaboraverint, nihil vero quidquam quod ad dignitatem conducit aut stabilitatem. Itaque in Capitulo vel Epistylis forsan vel Coronide polienda laborem haud exiguum impendi vidimus: interea vero de momenti gravioris rebus, de columnis *ἀνθοποιήματα*, de fundamentalibus quibuscunque constituendis peritiam plane nullam curamque exerceri. Fundamento nostro quid *εἰς ἑκάστην* videatur hoc artificum genus ineptum atque inutile, haud facile dixerim. Hi tamen haud raro in Ecclesia Doc-

torum nomine & officio gaudent, concionatores mire *ἀμυγχασι*, vulgi auribus & affectibus lenocinantur, populares plausus & admirationem captant, nec tam prodesse cupiunt quam quovismodo placere; atque adeo, quod ipsum in Pseudapostolis *Corinthiis Paulus* reprehendit, veritatem Christianam exhibent non simplicem illam & genuinam, sed ornatu quodam urbano & specioso indutam: *Pauli* argumentationem, quæ potius erat explicanda, sedulo negligunt & aspernantur, aliquid interim de suo interferunt, ingenii sui commenta venditant, &, Apostolici cum præcepti tum exempli ratione prorsus inversa, *αὐτὰς κηρύσσουσιν ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον*, laudum suarum potius quam Evangelii præcones.

Est aliud hominum genus, contentiosum quidem illud & irritabile, nec minus arrogans & fastidiosum: hi, cum ingenio polleant acriori & audacia, *Criticorum* nomen famamque invadunt: de verbis quibuscumque libet perinde ac sententiis argute philosophantur: nihil humile aut vulgare spirant: ad severitatem compositi sapientiæ cujusdam profundioris speciem sibi prætendunt: imo vero ita supra vulgus sapere gaudent, ut etiam extra simplicitatem Evangelicam identidem sapere videantur. Ita sibi placent, ut aliis sedulo displiceant importuni censores: singulare quiddam aggredi amant: ingenii laudem parit felix audacia, & demonstrationis vim arrogat quævis conjectura. In Architectura nostra ne non ipsorum solertia mirabilis conspici possit, novum certe quiddam quoquo modo astrui oportet, vel constructa refingi. Vereor sane ut *Petra Pauloque* dictorum fides constet

constet incastigata, utque *Mosi*, utcunque Dei testimonio confirmata, minus firma sit autoritas, nisi insuper paradoxa quædam argumenta in subsidium accesserint. De eruditionis suæ ostentatione magis quam causæ cujuscunque defensione solliciti, nihil tam verentur quam ne aliqua de re dubitare videantur: ad scriptorem quemvis adversantem gladiatorio plane animo affectant viam, & in controversiis omnibus non tam veritatis demonstrationem quærunt, quam victoriæ gloriam: pro libidine sua vertunt & invertunt omnia, diruunt quæ postmodo ædificent, miscent omnia & conturbant, quæ mox in ordinem novam & pulchriorem à se revocari posse putant: difficultatum nodos arctius constrictos exhibent, ut eo magis solutionis artificium laudetur. Utinam sane id ipsum, quod in literis humanioribus & philosophia pro libitu factitant, in Theologia saltem parcius & verecundius attentarent! at paginæ quoque sacræ textum novimus ab illis diversimode vexari & detorqueri, & adhibito tormento, nescio quo, conclusiones inde novas & paradoxas elici, novas deinde hypotheses procudi, ita ut aliquando prodierint non tam interpretes dogmatis, quam autores. Hac una in parte consilio utcunque diverso, Apostoli exemplum sequi videntur, illud præcipue caventes *ἵνα μὴ ἐπὶ θεμελίον ἀλλοτρίον οἰκοδομῶσιν*, verum & præceptum illud simul adhibeant, *μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δὲ φρονεῖν ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν*.

Supereft & aliud hominum genus à me commemorandum, qui in superstructura hac Theologiæ toti versabantur, qui, ingenii subtilitate quo

valebant magis, eo plus detrimenti rei Christianae intulerunt. Doctores intelligi velim Scholasticos, illos dominationis Pontificiae fabricatores atque satellites. Illi sane fundamento huic *Paulino* dogmata prorsus nova & antehac inaudita, incongrua certe imo & incredibilia astruere non dubitarunt. Interea vero *Pauli* interpretes atque commentatores praecipuos se jactitarunt, reconditae eruditionis suae fama & credulitate vulgi in rem suam haud incommode abusi. Et illud certe effecit illorum solertia sive obscura diligentia ut fundamenti à se positi vestigia *Paulus* agnoscere non potuerit, ut ipse mentis suae non ultra compos dogmata protulerit non sua, sed substituta interpretum scholasticorum commenta. Hi homines ad religionem Christianam corrumpendam sobrii accesserunt: otio suo & facultate dialectica male usi nihil aliud fere egerunt quam ut sententiarum simplicitatem aut glossemate quodam adulterino deformarent, aut subtilitatibus metaphysicis discerperent, omnia denique explicando & commentando ita immutarent, ut reddiderint proprie sua: interim opiniones & hypotheses suas *Paulo* auctori affingere, & ingeniorum delirantium figmenta tam venerandi nominis auctoritate praemunita commendare non verentur. Hujus inscitiae vel audaciae singularis exempla quaeritis? in promptu sane illa neque longe petenda: in hac ipsa, cujus portiunculam explicandam suscepi, sacrae scripturae pagina insigne documentum exhibetur. Sic enim paulo infra

ἐκάς το ἔργον φανερόν ὑμῶν ἐστίν· ἡ γὰρ ἡμεῖς δηλώσει
ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλυπτέται, καὶ ἐκάς το ἔργον ὅποιον ἐστίν

το πνε δοκιμασει. Quis non videt ignem hunc (qualiscunque demum fuerit) re ipsa esse *exploratorium*? dein explorationis hujusce in utramque partem effectus memorantur diversi sc. alter *μισθον λαμβανει*, alter vero *ζημιωθησεται* indigitatur denique salutis periclitatio, & evasio sane difficilis: *αυτος δε σωθησεται*, *ετιωσ δε ως αλφ πυρος* non aliud patitur verborum ipsa vis & sententiæ ratio. Quid autem religiosi isti interpretes? verba hæc ita detorquent & pervertunt, ut ex iis, cum aliunde astrui non posset, ignis sui *purgatorii* demonstrationem eliciant. Miremini magis vel indignemini interpretationem videntes tam absurdam & incongruam, tam à communi omnium sensu, & Apostoli mente prorsus abhorrentem?

Quoniam vero in Doctores hosce scholasticos incidimus, pauca quædam, nec à re nostra quidem aliena, ulterius de iis in transcurso animadvertere libet; quoties enim illorum mores, *επιτηδεύματα και πολιτεύματα*, dominationem, adulationem, fallacias, & immania illa, quæ ad rem publicam Christianam ex hoc fonte derivata fluxerint, damna recolo & dedecora, toties infamem illum Pseudoprophetarum gregem, intueri videor, quorum vanitatem & nequitiam ab *Hieremia* passim & *Ezekiel* derisam, reprehensam, atque prostratam agnoscimus. En horum & illorum pias fraudes populique ultro decepti damnum irreparabile! Hi pariter concionibus & commentationibus suis auctoritatem divinam prætendebant: scilicet nomen *Domini* præmissum dictis fidem quasi imperatam fecit: at vero illa ipsa dicta non *Domini* *Jehovæ* mentem exposuerunt, sed

sed Pseudoprophetarum artificium: nempe illis religio plane erat ea, quæ peccanti populo imminabant, mala pronuntiare; — acerba autem & ingrata omnia diffimulare sedulo — bona omnia dicere — *pacem, pacem*, — in periculis securitatem polliceri, & verborum lenociniis gratiam popularem conciliare, Hæ illis erant artes; hinc quæstus multo uberrimus. Hoc intuens ut rem plane miram atque horribilem de iis sic loquitur *Hieremias*, “Prophetæ vaticinantur mendacia & sacerdotes applaudunt, & eorum ope domi-
nantur; populus interea deceptus sibi placet & errore gaudet suo. Quorsum vero hæc tendunt omnia, nisi ad reipublicæ perniciem?”

Quis non hæc jure crediderit ad *Pontificiorum* causam apte translata pertinere, & eorum politiam Ecclesiasticam hac descriptione compendiarie quodammodo prophetice designari?

At vero *Ezekiel* hac de re multo fufius atque disertius verba facit; quæ quidem ideo à me & quidem libentius commemorantur, quia hanc ipsam Allegoriam nostram ab arte Architectonica desumptam exhibent: sic enim Ille de Pseudoprophetarum artibus “aliquis murum exædificat: eundem vero alter cæmento male præparato illinit: triumphant interim artifices: “applaudit populus.” — At exitum rei videte: repente cœli *quasi* irati armamentaria ad oppugnationem expromuntur: ventorum pluviarumque tempestas ingruit: ilicet in artificum opprobrium populique consternationem murus corruit. Tum circumstantium aliquis forte sic ruinis insultans: “ubi nunc ille quem admirabimini murus?”

“rus? ubi nunc & Illi, qui in eo extruendo & illinendo operam posuerunt inanem?” Hæc Ille de Pseudopropheta: quorum sane ad rem nostram neque inepta neque difficilis videtur translatio. Exsurgit scilicet in Ecclesia aliquis forsan præ cæteris Doctor arrogans & ambitiosus, ædificandi mire cupidus, magna quædam pollicitus, forsan etiam & ausus. Rem adeo novam quandam & speciosam aggreditur; non sane, ut noster ille *ὁ αὐτὸς ἀρχιτεκτων*, de fundamento imprimis recte ponendo sollicitus, sed de minutiis quibusdam elaborandis, sed ornamenta speciemque externam curans unice, famæ nimirum suæ gratiæque popularis studiosus, vanæ spei structuram molitur, & forte murum extruit, ambitionis monumentum suæ: alius deinde atque alius accedit operum adjutor atque particeps, extructum illinit ornatque, laudisque tantæ consortio gaudet. Verum quid hoc tandem rei est? Deum mihi videre videor aliquando fraudis ultorem indignari, irarum turbines prorumpere, opificium simul & opifices dissipari, prosterni. Atque ita demum perit ille mendax Pseudopropheta; populique vana spes omnis intercisa, veritas prophetica, tanquam miraculis illustrata, præsentem testatur Deum.

Nonne ad Pseudopphetas *Pontificios* illos quorum modo memini, hæc ipsa parce detorta pertinere intelligitis? ad illos, quorum piæ fraudes hac in imagine descriptæ exhibentur? Quis nescit in Ecclesia *Romana* jam olim extitisse viros, qui in religione administranda rebus novis studuerunt, qui præter fundamentum ab Apostolo

tolo solerter positum aliquid etiam de suo extruere cupierunt: extitisse itidem alios qui nova hæc avidè arripuerunt omni studio excolenda & ornanda: "alter ædificavit murum & alter cæmentum male præparato illevit:" extiterunt, inquam, viri ingenio simul & audacia singulari, qui in religione philosophantes effrænem quandam licentiam sibi indulerunt, atque hypotheses quasdam novas plane & inauditas elicuerunt, miro sane artificio elaboratas & contextas: extiterunt itidem alii, qui easdem opera omni tum defendendas tum illustrandas fulciperent. Ut cæteros taceam recognoscite mecum, unum instar omnium, hæc in parte principem virum, *Petrum Lombardum*. Ecquis quid ille effecerit rogat? novam profecto Ille in schola Christiana philosophandi artem excogitavit: dogmatum theologorum minutias mira subtilitate investigavit, quæstiones & conclusiones novas elicuit — theologiæ demum summam in sententias quasdam præcipuas collectam digessit, ex eo ipso apud posteros nomen memorabile adeptus *Magister Sententiarum*: quid deinde porro? hominis celeberrimi fama alios itidem in laudis tantæ æmulationem impulit, &, quem ille extruxerat, murum opifices alii atque alii sedulo sibi illinendum & decorandum sumpserunt; siquidem Ille tantam ex eo gloriam consecutus fuerit quod dispersa theologiæ dogmata ad systema quoddam artificiosum revocaverit, erat sane in quo & sibi non frustra esse elaborandum viderent: imo quidem plerique satis habuerunt in secundis subsistere, & Magistri talis vestigia servili quodam studio prosequi

sequi: imo vero præclarius atque Θεολογώτερον videbatur illius sententias, quam sacras scripturas interpretari & commentariis illustrare: quasi nihil ille prorsus in theologia nesciret qui *Lombardum* intelligeret. Hinc in sæculis istis obscurioribus nata hominum scholasticorum gens, qui, & otio, quo nimium abundabant, & acri ingenio male usi, id potissimum egerunt ut hypotheses quasdam insuper procuderent novas, in omni genere difficiles elaborarent nugas, subtilitates quaslibet efficerent subtiliores, metaphysicarum denique argutiarum laude magistrum suum superarent, atque adeo disputationum materiem plane infinitam, in quibus facultas sua Dialectica non sine gloriæ quadam specie exercitari poterat, pro libidine sua ad fastidium usque pepererunt. Vidimus in scirpo quolibet nodum ab ipsis quæri, in dubium fere omnia vocari, aut distinctionibus & distinctiunculis ita minutatim refecari, ut nihil prorsus solidi sit relictum: nec aliud quidquam quam inanes quasdam λογισμαχίας agitari, αἰτίαις ἡμετέροις παρεχόμενοι μάλλον ἢ οὐκ ἐκδομίαν θεῶν πλὴν ἐν πίστει. Interea verò haud leve detrimentum accepit res publica Christiana: Doctores isti ad ingenii sui, qualecunque demum fuerit, ostentationem potius quam populi utilitatem sua omnia referebant, de magistri sui quam de Apostoli mente soliti diligentius quærere & vehementius disputare. Quis non interim de Christianorum hominum conditione misera querelam attulerit justissimam, cum viderit sacræ paginæ studia omnino negligi, & simplicitatem Evangelicam pravo hoc disputandi artificio corrumpi, & dogmata demum theologiæ

H

funda-

fundamentalia illorum commentationibus ita detorqueri & immutari, ut plane ἕτερον εὐαγγέλιον invexisse viderentur?—Religionis certe systema quod illorum scripta exhibent recte dixerit non tam *Christianum*, quam *Scholasticum*.

En, Pontificii, veram gentis vestrae originem! non ab Apostolorum autoritate veneranda, non à primævorum patrum simplicitate, sed ab istis patribus recentioribus *scholasticis*, sed à Dialecticis istis veteratoribus petendam. E scholis, ex ista fraudum omnium officina in Ecclesiam tot nova dogmatum incredibilium monstra prodierunt: hinc superstitionum in genere diverso operosa farrago invecta, & ea demum Corruptelarum immanitas, ut Ecclesia *Romana*, cum structuras totidem abnormes ὡς ἡ ἱεραρχία τοῦ καινῷ, ὅς ἐστιν Ἰησὺς Χρῆστος, in excelsum eduxerit, magnitudine laboret sua, & propediem ruinas minitetur.

Hæc recolens præterita (arrogantiæ & temeritatis *Romanæ* documenta plane singularia) & in futurum simul prospiciens quorsum tendat illa hominum animis insita ambitio, illa nova quædam excogitandi placens gloriola, & religionis Christianæ fundamento jam olim posito aliquid insuper de suo astruendi cupiditas; hæc, inquam, recolens quis non videt, quam opportuna imo etiam quam necessaria fuerit illa, quam laudamus, hic ab Apostolo cautio interjecta, ἕκαστος δὲ βλέπω πως ἐπιοχθόμεναι.

Hæc habui quæ dicerem

I De fundamento hoc *Paulino* — quale illud sit, & quousque pateat :

2 De

- 2 De *superstructura*, five de diversis Theologiæ dogmatibus quæ fundamento huic astruantur :
- 3 De cautelæ, quam hâc in parte adhibendam censet Apostolus, ratione.
- 4 Superest postremo dictorum ad usus Theologicos applicatio deducenda.

Ecquid vero nobis, Fratres reverendi, de hac re gravissima cogitantibus recurrit prius potiusve, quam id ipsum, quod in *Pauli* præceptis & exemplo continetur, documentum? quo nihil sane ad officiorum designationem plenius, nihil ad virtutum incitamenta efficacius? hoc potissimum intuens Evangelista Christianus intelligat in *quo* sibi sit elaborandum, & *quomodo*; & quid demum ὁ σοφὸς ἀρχιτεκτων præstare debeat.

Jam vero qualis illa est Architecti, quæ nobis imitanda proponitur, solertia? non difficilis sane illa & operosa, sed facile parabilis, simplex, & aperta, &c, quæ exigit non tam ingenii acumen & celeritatem, quam artificis fidem atque diligentiam. Hanc à se fuisse non frustra præstitam *Paulus* testatur; verum ita, ut *Corinthiorum* suorum spem fefellisse videretur. Expectarunt forsitan illi eximium quoddam artis Architectonicæ monumentum: ædificii genus novum quoddam & singulare, columnas saltem & capitula vere *Corinthiaca*, speciemque demum ornamentorum novam omni artificio elaboratam: at Ille nihil tale quidquam moliri, sed in fundamento recte ponendo curam omnem impendere, — ædificii ichnographiam describere — ad usum, non ornatum, ad stabilitatem, non splendorem omnia

H 2

referre

referre — artis demum humanæ, quæ in hoc opere adhiberi poterant, instrumenta negligere & contemnere — hæ illi erant artes, hæc solertiæ Architectonicæ laus singularis. Veritas nempe Christiana sua se dignitate commendat & tuetur, nec aliunde petita desiderat ulla vel subsidia vel ornamenta : privati cujuslibet ingenii lusum vel ostentationem simplicitas Evangelica non recipit patiturve : eloquentiæ commendatio Dei verbo nunquam deerit : nec philosophiæ humanæ locus erit ullus, ubi sapientiæ diviniæ demonstratio exhibetur : *ὅτι το μωρον τῆ Θεῆ σφωτερον των ανθρωπων εστι, και το αοιδενες τῆ Θεῆ ισχυροτερον των ανθρωπων εστι.*

Jam vero quam periculosum sit à recti norma discedere, ipsi rerum exitus satis docent. Non ibi subsistunt exempla, ubi cæperunt ; sed latius evagandi viam sibi faciunt : error errorem usque parit, & progrediendo vires acquirit ; & quo longior à tramite præscripto fuerit deflexio, eo difficilior regressio. Hujus rei, cætera si deessent, documenta satis manifesta præbent in Ecclesia hi ipsi novatores Architecti, quos, cum extra fundamenti hujusce *Paulini* ichnographiam aliquid de suo ausi fuerint astruere, toties in schismata imo aliquando & hæreses sædissimas incidisse vidimus.

Quin redite mecum in prima Ecclesiæ nascentis tempora, & ab ætate Apostolica ad Concilium usque *Tridentinum* progressi, schismatum, hæresium, & quotquot usquam extiterint Christiano nomine indigna, malorum omnium causam investigate : quam vero aliam reperietis quam hanc ipsam, quam sibi adversantem *Paulus* experiebatur,

periebatur, hominum in Ecclesia rebus novis studentium pravam ambitionem atque arrogantiam? scilicet extiterunt usque alii atque alii Doctores; qui, ultra quod sacrae scripturae docebant, praeclarius quiddam sapere se confisi, dogmata protulerunt nova; & quidem ea, quae non minus à se invicem, quam à veritate Evangelica, discrepabant. Miremini forsitan cur futilia haec & inepta tanto cum ardore animi & æmulatione tueantur venditentque; nempe ideo, ut ex ipsa contentionis vehementia iis accedat aliqua dignitatis species: ideo tam acriter defendunt, non quia Evangelica, sed quia *nova* & *sua*: neque sane tam Christi ministri & Apostolorum aedificae, quam novi alicujus systematis autores, atque hujus vel illius sectae principes audire volunt.

Incredibile est dictu, quam animis hominum furtim se insinuet haec gloriolae cupiditas, & à recto in devium transversos abripiat! nempe à vulgo secerni — praetereuntium digito monstrari — & audire Doctor ille *subtilis*, — *irrefragabilis*, — *Angelicus*, — hoc illud est quod vitale putant, quod ambitiosissime affectant. — Inter Ecclesiasticos eminere, — & occupare πρωτοκαθεδρίας εν ταις συναγωγαῖς καὶ καλεῖσθαι ὑπο τῶν ἀνθρώπων ραββί ραββί — hoc illud est, — ἡ τῶν φαρισαίων ζυμὴ illa morum corruptela universalis; etenim μικρὰ ζυμὴ ὅλον το φεραμα ζυμοῖ haud temere judicabitis à me Ecclesiae *Romanæ* clerum prae cæteris hac imagine designari: & profecto quicquid est in moribus *Pharisaicum* id omne κατ' ἐξοχὴν illis jure tribuimus. Nempe Illi similiter ficta pietatis specie & praeclari alicujus nominis auctoritate

ritate se tuerentur, plebisque deceptæ affectibus & judiciis dominantur. At vero desinant interim Ecclesiæ *Anglicanæ* varia dissensionum & sectarum genera in opprobrium objicere, iidem illi, qui ultro & quidem ambitiose in sectas discedunt innumerabiles, hujus aut illius magistri in verba protinus jurare addicti. Videte enim Ordinum diversorum atque societatum inter se dissidentium κακοζηλιαν æmulationem atque invidiam: tam vehemens agitur partium suarum studium & propugnatio, adversarum tam maligna oppugnatio, ut hi homines non tam *Christo* quam *Dominico*, *Francisco* aut *Benedicto* nomen dedisse videantur; atque adeo *Dominicani*, *Franciscani*, *Benedictini* appellari gaudent, & quidvis potius quam Christiani. Profecto suæ quisque Hætæriæ historiam, regulas & instituta accuratius explorata habet & cognita, quam Evangelii & Ecclesiæ Christianæ: imo & potius habet sectæ suæ famam tueri & amplificare, quam fidem Christianam docere & propagare, cum ex eo pietatis laudem multo uberiores fructumque sit percepturus. At vero Christus ambitionem hanc *Pharisaicam*, discipulis suis plane indignam, castigat sic admonens, ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε ραββί ραββί· εἰς γὰρ ἐστὶν ὑμῶν καθηγητὴς ὁ Χριστός· πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοί ἐσθε· eodem spectat & illa *Pauli* adversus *Corinthios* expositulatio, ὅταν γὰρ λεγῇ τις ἐγὼ εἰμι Παῦλος, ἐγὼ δὲ Ἀπολλῶν, ἔχι σαρκικοί ἐσθε; hæc ipsa partium studia atque diffidia arguunt nondum esse vos re ipsa Christianos. Jam vero si Apostolorum nomine ad sectæ alicujus principatum occupandum abuti non liceat, certe multo minus aliorum

aliorum quorumcunque; & eorum præsertim, quorum nullum plane erat in Ecclesia nomen vel autoritas.

Ex dictis intelligi potest quid effecerit, & quid malorum Ecclesiæ minuetur illa Theologorum ut ita dicam Empiricorum ambitio & protervia. Infinitum pene foret opinionum monstra tam diversa recensere; totidem profecto pervicaciæ vel imbecillitatis humanæ monumenta! Satiùs erit eadem nobis velut documenta totidem adhibere *εις νεθεσιαν ἡμῶν, εἰς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπισυμκτας κακῶν, καὶ ὡς κ' ἀκεῖνοι ἐπισυμκτοι* ut nempe haud frustra admoniti fundamento jam posito constanter insistamus, nec ultra pro libidine aut inanis gloriolæ studio novi quidquam moliamur.

Quoniam vero in hanc materiem incidimus, nefas sane foret istud hominum genus incastigatum præterire, quos à Christo præ cæteris quibuscunque damnatos fuisse comperimus: & eo præsertim nomine, quod legi Mosaicæ atque Prophetis, quod fundamento illi, quod Deus ipse posuerat, immane quantum de suo astruxerint: illos, inquam, traditionum humanarum primævos fabricatores, *Phariseos*; qui quidem ideo à me libentius commemorantur, quia in horum hominum historia Pontificiorum *πολιτεία*, consilia, mores & instituta *ὡς ἐν τυπῶ* apte satis descripta exhibentur: & illa quidem ad duo capita præcipua, quæ censura Christi sæpius notavit, revocanda: scilicet in moribus *ὑποκρισιν* & simulationem, in cultu divino *εἰσελθοῦσθαι* & superstitionem. In hoc certe utrique consentire vide-

videbantur, nempe ut ingenii sui figmentis, five
 majorum traditionibus, plus gratiæ atque auto-
 ritatis tribuerent, quam legibus divinis. Utrique
 in religionis suæ systemate concinnando structuræ
 genus quoddam novum affectabant, sed illud
 plane incongruum & à re subjecta alienum: in
constructionis modo simplicitatem præscriptam neg-
 ligeabant, suo potius arbitrio & fastidiis, quam
 iudicio divino obsecuti: neque minus in *materia*
delectu peccabant: materiem certe astruxisse vi-
 dentur neque firmam satis neque pretiosam: ζυ-
 λον, χορτον, καλαμιν, materiem, nequid gravius
 dicam, non inutilem modo & ineptam, sed e-
 tiam pravam atque damnosam. De utrisque in-
 ter se collatis examen accuratius qui instituerit,
 miram profecto omni in parte institutionum simi-
 litudinem & analogiam imo etiam & criminum
 cognationem agnoscet; & quidem jure credide-
 rit, quæ à Christo de *Phariseis* passim dicta vi-
 derit, ea pariter ad *Pontificiorum* causam perti-
 nere, & ad eosdem quoque censurarum, quæ de-
 nuntiantur, rationem pertinere. Ουαι υμιν, Γραμ-
 ματαις, και φαρισαι! frustra vobis, hypocritæ,
 pietatis laudem arrogatis, qui præ traditionum
 humanarum studio Dei ipsius mandata contem-
 nere non veremini. Christo sic testante: ματην
 δε με σεβοντα διδασκοντες διδασκαλιας ενταλματα αν-
 θρωπων. Quisquis adeo religionem puram atque
 genuinam tueri velit, id ipsum, quod discipulos
 suos admonens Christus præcepit, sibi dictum
 putet; αποσχεσθαι εαυτω απο ζυμης των φαρισαιων,
 ητις εσιν υποκρισις.

Interim

Interim caveat Architectus noster Christianus nequid in se admittat, quod in moribus alienis non frustra reprehenderit. *Βλέπειν τὴν εὐποκοδο-*

μεν adeoque illud imprimis videat, quod & cogitanti ultro res ipsa suggerit, videat *quale* illud sit fundamentum cui aliquid de suo astrui velit :

θεμελίον τοῦ κειμένου, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. En illo

ipso in nomine quod est documentorum instar omnium ! hoc intuens nihil prorsus autore Christo indignum astruere audebit, nec puritatem Evangelicam materiae extrinsecus inductae fordibus contaminare.

Nihil aut de alieno aut de suo, tanquam à *Christo* præceptum, obtrudere sustinebit.

Quid autem ? *Dei* Legatus ut de *suo* quidquam affingat, & pro divinis dogmata ingerat sua ? — at hoc est læsæ majestatis crimen. —

An vero Evangelii doctrinam simplicem & genuinam Interpres & Præco diffimulat, vel detortam hypothesei cuidam novæ inservire jubet ? — at hoc est improbitatis & perfidiæ : — an vero

denique nomen memorabile quærit famamque sectæ alicujus Fundator sive Princeps ? — at hoc est pravæ ambitionis atque arrogantiae.

Quid ergo restat ? nempe ut, quod muneris publici ratio exigit, id præstet sedulo ; ut, quicquid à Deo revelatum sacrae scripturae exhibent, id omne

fideliter annunciet, neque simulans quidquam neque diffimulans, voluntatis divinae minister, non famæ non libidini serviens suæ.

Postremo, ne non Architectus noster de dogmatum vere Christianorum structura satis sibi caveat, illud insuper intelligat non omnino aliud fundamentum poni posse *ἢ τὸ τοῦ κειμένου* ; nec

salutis obtinendæ conditiones alias proponi, quam
 quas in Evangelio propositas viderit. Quid enim?
 Deus ut sibi contradicat? non profecto isthoc
 patitur immutabilitas divina: *μη ᾤκιστο! ἡμεῶν*
θεὸς ἀληθῆς, πᾶς δὲ ἀνθρώπος ψεύστης. Sciat adeo
 systema hoc Evangelicum *τῆς πίστεως τῆς ἀπ' αὐτῆς πα-*
ραδόξεως τοῖς ἀγίοις mutari non posse. Quamob-
 rem nihil dogmatum novorum struere, nihil,
 tanquam ad salutem necessarium, præcipere au-
 deat, quod Deus non præceperit. Quid enim
 aliud hoc est quam *θεμελίον ἄλλον θεῖναι*?

Quin mecum recolat quid, ad *Galatas* hac
 ipsa de re scribens, *Paulus* statuerit. Cum enim
 è *Pharisæorum* gente Pseudapostolus nescio quis,
 inter *Galatas* versatus, circumcisionis jam abro-
 gatæ rituumque Mosaicorum necessitatem astru-
 eret, quid *Paulus* contra? ille hanc temeritatem
 vel impudentiam hominis ita oppugnat, & cas-
 tigas, ut Illius, qui adeo non rem aliquam *adia-*
phoram imperaret, ut plane *ἑτέρον εὐαγγέλιον* ipsis
 annuntiare, atque *το Χριστὸν εὐαγγέλιον μεταστρέψαι*
 videretur. Sic enim cum vehementia quadam
 indignans obtestatur: *ἀλλ', εἰ καὶ ὑμεῖς ἡ ἀγγελία*
ἐξ ἡμετέρου εὐαγγελιστῆς ὑμῖν, παρ' ὃ εὐαγγελισαμένους ὑμῖν,
ἀναθεμα ἐσώ. ὡς παρερηκαμέν καὶ ἀπὸ πάλιν λέγω,
εἰ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζῃ παρ' ὃ παρελάβετε, ἀναθεμα
ἐσώ. Hæc recolens quis non sacra quadam for-
 midine imbutus Evangelium reverebitur, ut Dei
 ipsius vocem? quanta est illius dignitas & *το ἀξ-*
ιωμά, cui tanta non autoritas modo, sed etiam
 immutabilitas tribuitur? quanta in eo perfectio-
 nis laus, cui nihil addi possit vel imminui? —

καὶ ὁ θεὸς ἡμῶν ἰσχυρὸς ἐν ὑμῖν *fi*

si vel Apostolus vel Angelus quidquam immutare ausit, *αὐτὸς θεὸς ἐστίν*. —

Audite hæc, *Pontificii*; perhorrescite, Patres *Tridentini*, qui omnipotentiam quandam vobis arrogastis, qualem neque Apostolorum neque Angelorum quisquam affectare ausit: ad vos, ad vos, inquam, censuræ ratio communis spectat. Quid enim? non alia profecto vestra est, quam illorum, quos *Paulus* hic tam acriter oppugnat, Pseudapostolorum causa. Quid enim illi? non aperte fundamenta posita subruere & evertere, non fidem in Jesu Christo miraculis confirmatam labefactare aut deferere velle — non Evangelii dogmatis palam refragari & adversari; quid ergo? nova quædam invehere & astruere — per se, & ultra quod erat scriptum aut præceptum sapere, ritus atque dogmata, quæ Christus neququam præscripserat, tanquam ad salutem necessaria fratribus Christianis imperare non verebantur. Quid interim vos? id profecto ipsum, quod in Pseudapostolis hisce damnatum videtis. Quin rem ipsam mecum perpendite. Scilicet *οὐδὲν* pristinae famam, fidemque Christianam *τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ* puram adhuc & intaminatam conservare videmini, atque adeo tria illa, quæ *κατ' ἐξοχὴν* symbola vocantur, usu publico recepta comprobatis — verum interea quid hoc rei est? quid duodecim insuper articulos quasi furtim subtextitis, novos certe illos & in Ecclesia Christiana inauditos, ambiguos ut plurimum & fallaces, quosdam facie aperta mendaces, omnes in hominum scholasticorum officinis natos, ab Apostolicis vero præmissis prorsus alienos & ab-

horrentes. Cur cœlum terræ, & divinis mere humana commiscetis nullo autoritatum habito discrimine.

Libros porro sacræ scripturæ Canonicos jam olim receptos ut fidei morumque regulam admittitis. Quid ultra desideratis? cur autem libros *Apocryphos* in hoc *ῥεσφης θειοπνευστῶν* consortium obtruditis? & ut ita dicam, præter fas æquumque hosce *ἑνὲς καὶ μετοικῆς* quasi civitate donatos pari cum civibus conscriptis jure & autoritate in republica versari jubetis? cur sacræ scripturæ perfectionem verbis astruere videmini; at re ipsa plane tollitis? quid enim aliud agitis qui traditiones humanas non in subsidium modo, sed etiam in imperii societatem quandam vocatis? traditiones, non vere Apostolicas, sed indefinite ecclesiasticas, spuria & incertæ originis, sed ingenii scholastici figmenta vel monachorum delirantium somnia, cur inquam eas, perinde ac sacras scripturas, pari pietatis affectu suscipitis & veneramini? καὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, ὅτι ἠκυρώσατε τὴν ἐντολὴν τῆς Θεοῦ λέγοντες ὅτι τὴν ὁδοῦ ὑμῶν! quod vero est longe atrocissimum, cur hæc omnia à Christo certe neutiquam instituta aut præcepta, tanquam fundamentalia & ad salutem necessaria, omnino omnibus observanda præcipitis? cur porro in autoritatis ecclesiasticæ opprobrium dissentientes quoscunque anathemate vestro, quasi fulmine divino, ferire non dubitatis? Jam vero videte quid hoc sit aliud, quam illud ipsum arrogantia & impietatis crimen, cui *Paulus* hoc anathema suum denuntiandum infixit. Pseudapostoli scilicet isti, quibuscum illi res erat, Ecclesiæ pacem

pacem perturbarunt, λέγοντες ἐν μὴ ὡς ἐπεμιμήθητε τοῖς
 ἰδοὺ τὴν Μωσέως ὡς διδάσκει σωθῆναι· similiter & vos :
 “si quis consuetudines, ritus, instituta, dogmata
 “ab Ecclesia *Romana*, præcipue à sacra Synodo
 “*Tridentina* tradita definita declarata non indu-
 “bitanter recipit & profitetur, anathema sit.”
 Videte, inquam, hæc audacia vestra quorsum e-
 vadat : cavete vobis, Pseudapostoli, similiū
 prorsus, quibus & *Galatæ* illi, & criminum &
 pænarum cognatione constricti, &, quorum facta
 imitami, eorum exitus perhorrescite. Vos tra-
 ditionum humanarum fabricatores atque vindices,
 legum vero divinarum contemptores, cavete vo-
 bis, *Scribæ & Pharisei*, & anathematis divini
 non brutum fulmen extimescite : cavete demum
 vobis, in Architectonica hac nostra officiosi no-
 vatores, ne, quod ævi sui Pseudoprophetis *Eze-
 kiel* denuntiavit, idem quoque vobis pro merito
 damnum atque dedecus inferatur, ne ædificii in-
 auspicato constructi in capita vestra ruinæ ali-
 quando devolvantur.

Postremo, quod ad rem nostram propius spec-
 tat, liceat vobiscum pauca quædam expostulare.
 Scilicet fundamentum aliud præter Jesum Chris-
 tum omnino nullum agnoscitis : itane vero ? &
 quidem bona fide ? — quid ergo Angelorum —
 Beatæ Virginis, & Sanctorum merita & inter-
 cessiones in subsidium vocatis ? cur in precatio-
 nibus vestris auditur crebrior ad Beatam Virgi-
 nem, quam ad Deum ipsum appellatio ? quid
 autem ? num in alio quopiam fiduciam ponitis,
 quam in Jesu Christo, qui est & unus & solus
 Mediator & Intercessor, οὗτος μόνος Θεὸς καὶ ἀνθρώ-

πῶς ἀνθρώπος Χριστὸς Ἰησοῦς; at vero hoc est revera
 θεμελίον ἄλλον θεῖναι τὸ θεῖον τοῦ κειμένου ὅς ἐστιν Ἰησοῦς ὁ
 Χριστός. Profecto hoc ipsum agitis, aut nihil:
 pietas vestra certe aut inepta prorsus est aut im-
 pia. Fundamento saltem, quod maxime est alie-
 num, astringitis Architecti arrogantes & imperiti:
 &, quod verbis prædicare videmini, re ipsa tol-
 litis. At intelligite interim quantum à vobis nul-
 lo jure *Sanctorum* meritis tribuitur, tantum de
Christi meritis & dignitate detrahi; in quantum
 denique à fundamento jam posito disceditis, in
 tantum de salute vestra periclitari.

Pontificiorum causa qualis fuerit satis esse à
 me commonstratum opinor: jam vero nostra
 qualis sit, & quid à nobis sit præstandum, vide-
 te. Imprimis adeo id ipsum videte quod Eccle-
 siæ *Reformatae* ratio ipsa suggerit, nempe ut,
 quod à *Pontificiis* improbe factum damnavimus,
 illud ipsi neque facere neque tolerari velimus.
 Ergo! Illi fundamento jam posito materiam non
 ineptam modo & inutilem, sed etiam vitiosam,
 ξυλον, χορτον, καλαμιν, ausi fuerint astringere, imo
 etiam hæc incongrua & extra-fundamentalia pro
 fundamentalibus & ad salutem necessariis præci-
 pere & imperare? En! quam sibi quisque ad-
 hibeat, cautionem! ἐκαστος βλέπειτω πῶς ἐπακοῦσθ-
 μεν & ex eorum erroribus vitiisque perspectis
 sapientiæ atque virtutum documenta depromat.
 Ne vero hac in parte nimium audeamus, videte
 porro quid à Legistratoribus Ecclesiasticis nostris
 cautum sit atque constitutum. Sic enim Artic-
 ulo sexto definitum legimus “sacra scriptura con-
 “tinet omnia quæ ad salutem sunt necessaria, ita

“ut

“ut quicquid in ea nec legitur nec inde probari
 “potest, non sit à quopiam exigendum, ut tan-
 “quam articulus fidei credatur, aut ad salutis
 “necessitatem requiri putetur.” Quis non jure
 prædicet Ecclesiæ *Anglicanæ* æquitatem & tem-
 perantiam, quæ non, quod *Romana* facit, sibi
 imperii prærogativam quandam arrogat, sed dog-
 matum omnium examen ad *sacræ scripturæ* au-
 toritatem, non ad tribunal quodvis *humanum*, re-
 ferri jubet? qualis enim hic adhibetur in fidei
 articulis constituendis sollicitudo religiosa, in de-
 finiendis simplicitas, in obsequio exigendo leni-
 tas & moderatio? Autoritatem quidem Ecclesia-
 sticam libenter agnoscimus, at certis limitibus
 circumscriptam, at legibus divinis subservien-
 tem; at eam, quæ nihil novi de suo astruere,
 sed quæ jam constituta tueri velit & vindicare.
 Longe profecto absumus ab affectatæ domina-
 tionis & tyrannidis Ecclesiasticæ crimine; adeo
 non *κατακυλισσομεν τῆς ἀρχῆς ὑμῶν*, ut etiam ius-
 tæ autoritatis ecclesiasticæ nervos succidi & præ-
 fidia labefactari jure queramur. Verum adversa
 ex parte periculum imminere video certius gra-
 viusque: vereor enim ne, qua in re difficile est
 modum tenere, in ea homines privati libertate
 concessa abutantur; vereor nequid nimis audeat
 illa in religione rebus novis studentium licentia,
 ne forte Doctores quilibet dogmata quælibet pro
 libidine astruant, atque adeo in Ecclesia turbæ
 quædam atque dissidia excitentur. Tyrannidis
 sane Pontificiæ jugum excussimus: est profecto
 hac in parte quod ipsi nobis gratulemur. At
 vereor ne forte in vitium gloriosa hæc libertas ex-
 cidat:

cidat : & privilegii invidendi abusus nobis vicifim in opprobrium à Pontificiis objiciatur. Sec-
 tarum fere omnium monstra impune grassantur : *αναγκη γαρ εστιν ελθειν τα σκανδαλα* : cum bona se-
 gete succrescunt etiam zizania : *αφετε αμφοτερα σπυριζαντοθαι εως τε θερισμυ* : neque sane est diffi-
 mulandum permulta Protestantium nomine præ-
 tenso defendi, nomine Christiano prorsus indig-
 na, privatorum hominum petulantiae nimium
 concedi, autoritatis publicæ reverentiam imminui,
 verborum contortione legum vim eludi, & , ut
 ita dicam, intolerabilia quædam tolerari. Omnes
 profecto omnia sibi licere putant, & præclarum
 quiddam esse à præscripto dissentire, ita ut in
 causæ ejusdem defensione versantes pro jure quîs-
 que suo plane repugnantia statuunt. Nullibi
 gentium quam apud nos in scriptis, perinde ac
 moribus, plus licentiæ conspici posse reor. Est
 genus hominum qui in omni re rationis humanæ
 viribus ita confidunt, ut gratiæ divinæ nihil om-
 nino tribuendum censeant : est itidem aliud ho-
 minum genus qui Charismata sua nescio quæ
 Christiana ita jactitant, ut humanæ quicquid est
 industriæ virtutumque moralium penitus extin-
 guant. Quidam porro in religione tam fidenter
 & argute philosophari amant, ut esse se Christia-
 nos vix mæmmerint. Alii contra Christi jugum
 exhibent ita intolerabile, ut humanitatis prorsus
 oblitî videantur ; ut Evangelii non nisi terricula-
 menta objiciant, atque adeo meticulosos ad des-
 perationem adigant. Quidam religionis mysteria
 plane nulla in rationis suæ opprobrium admitti
 patiuntur. Alii contra in re quavis simplici
 mysteria

mysteria expiscantur, in litera quavis argutantur neque *Pauli* ulla magis quam *περὶ δυσνοήσεως* curant & admirantur.

Quod si hominum audaciæ accesserit insuper acumen criticum, — tum demum conjecturis atque censuris quis modus aut pudor? veritatum argumenta, jam diu probata, illico exolescunt, nova quædam & paradoxa procuduntur; novæ porro excogitantur hypothesēs: &, ne non aliquis agitetur ingenii lusus, sacræ forsan historiæ hæc vel illa pars in allegoriam transit evanida. — Non est quod plura commemorem: illud potius optandum restat, ut aliqua interim autoritatis divinæ reverentia intercederet quæ sollicitudinem religiosam incutere, & licentiam evagantem refrænare & moderari & saltem intra fundamenti *Paulini* limites continere posset; ita ut nihil veritati Evangelicæ minus consentaneum, aut Christo autore quovis modo indignum astruatur. Libertatem illam, in quam Christus nos vindicavit, prout Christianos, & quidem reformatos, decet, animose asserimus & tuemur; ita tamen, ut Beati *Petri* admonitionem de hac ipsa re nobis adhibeamus: *ὡς ἐλευθεροὶ καὶ μὴ ὡς ἐπικαλυμμένα ἔχοντες τῆς κακίας τῶν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ὡς ὀφθαλμοὶ Θεοῦ ὀφθαλμοὶ Θεοῦ!* hoc illud est, quod verum humilitatis sensum animo ingeneret, & servitutis honestæ conditionem commonstret, doceatque non ambitioni, non libidini privatæ, sed Dei imperantis voluntati esse obsequendum. Ecquis audit minister Dei? *ὑπηρέτης Χριστοῦ καὶ οἰκονομὸς μυστηρίων τοῦ Θεοῦ*? revereatur tanti nominis *το ἀξίωμα*; verum simul ministerii difficultatem perpendat; hoc ta-

men interea meminerit, ὁ δὲ λοιπὸν ζητεῖται ἐν τοῖς
οἰκονομίαις, ἵνα πᾶσις εὐρεθῇ. Scilicet in eo exigitur
non tam ingenii vigor & acumen, quam indus-
tria & integritas, cum dogmata annunciet non
sua, sed divina.

Ad nos postremo, Reverendi Fratres, quot-
quot ἐν τῇ οἰκοδομῇ Θεοῦ in Ecclesia Christi admi-
nistranda versamur, admonitionis Apostolicæ de-
ducitur applicatio. Diverso quidem in genere
operas conferimus, πᾶντα τὰ Θεοῦ; & pro suo
quisque ingenio structuram quandam Theologi-
cam meditatur: ἕκαστος δὲ βλέπων πᾶσι ἐποικοδο-
μεῖ, nequid, prout jam diximus, extra lineas
præscriptas molitur, sed ut materia congrua sit
& homogenea, atque adeo ex omni parte super-
structura fundamento respondeat.

Ergone ὅλα θεμελίον τοῦ καίμενον non aliud
omnino quidquam ponendum restat? ex eo in-
telligi potest in qua potissimum materia præcep-
tiones atque conciones nostræ versari debent: in
ea nempe, quæ immediate aut mediate ad hu-
mani generis per Jesum Christum redemptionem
refertur. Hæc Doctrina fundamentalis locum
certe primum præcipuumque sibi vindicat, cum
nihil ad rem nostram propius spectet, quam id
ipsum, in quo solo salutis æternæ spes omnis
continetur; adeoque nihil prius potiusve audien-
tium animis instillandum esse videtur & incul-
candum. At vero hypotheses in Theologia no-
vas & curiosas excogitare, — disquisitiones meta-
physicas ventilare — Philosophiæ mere morales,
& quæ à fide in Jesu Christo penitus est sejuncta,
systemata speciosa adornare, denique omnia ad
ingenii

ingenii aut eruditionis ostentationem potius quam ad Ecclesiae utilitatem & *οὐκ ὀφείλει* comparare — quid hoc esse dicam? aliquid forsan, in quo philosophi ejusdem *Græci* aut Oratoris *Romani* laus cernitur, at certe Theologo & Evangelista *Christiano* prorsus indignum; à *Pauli* certe præceptis & exemplo abhorrens. Nihil ille tale *Corinthiis* suis, utcumque *cupientibus*, indulgit, quod ab Evangelii simplicitate alienum esse sensit, & καὶ ὑπεροχὴν λόγῳ ἢ σοφίᾳ ἀποκρίσας τὸ μαρτυρίῳ τῆς οὐρ sapientiae quidem studium proficitur, non humanae, sed divinae; & dogmata præcipit non tam philosophica, quam mere Christiana, — sed ea, quæ nescire malum est, quæ ad hominis summum bonum pertinent, non vagum illud & umbratile Philosophorum discrepantium disputationibus vexatum, sed ad illud verum & genuinum, cum fundamento hoc nostro conjunctum, & in quo felicitas constat æterna & immutabilis.

Sed interim non hæc ita intelligi velim, ut à sanioris Philosophiae & literarum humaniorum, quarum usus sentio quam sit eximius, studiis vos avocare proflus & dehortari videar; aut nefas esse credam, præterquam id quod sacrae scripturae verbis diserte exhibetur, quidquam omnino admittere; sed, ut pro dignitate sua, singula quæque locum proprium atque ordinem sortiantur. *Ἡ πρώτη πρῶτον τῶν βασιλείων τῆς οὐρ, καὶ τῶν ἀποστολικῶν αὐτῆς* fit hæc quidem curarum prima atque ultima, quippe τὸ ἐν ἀναγκῶν at vero, quæ fini eidem inserviant, alia atque alia subordinantur: atque adeo rationis, artium hu-

manarum disciplinis excultæ, instrumenta in Theologiæ sive subsidium sive ornamentum non temere adducimus: Philosophiam adhibemus religioni non dominantem, sed famulantem.

Quin ponatur *Pauli* fundamentum unicum & solum illud, *Jesus Christus*: at videte interim quam late illud pateat: nequis autem nimium rigidus & superstitiosus interpres ita illud intelligat, ut omnino nihil astrui patiatur; aut piaculum esse censeat, si de moribus atque officiis Evangelicis differentes è morali philosophia identidem argumenta depromere non dubitemus. Quid enim *Paulus*, ipse? quam multa huic fundamento suo *εὐαγγελίου*, tum dogmata fidei, tum etiam de moribus præcepta? non ille, (quod sæculo superiore *Puritani*, imo & recentiores nonnulli, qui in religione affectant methodi cujusdam purioris speciem, ambitiose factitant,) non ille Jesum Christum ita prædicavit, ut Theologiæ cujusdam *mysticæ* systema proponere videretur, ut fidem nescio quam solitariam, & omnipotentem — justificationem — sanctificationem — electionem — reprobationem — & hujusmodi *δυσκολίας* populi auribus ingereret, sed ut fidei morumque rationes conjunctas exhiberet, & præcepta ad *πράξιν καὶ οἰκονομίαν* dirigeret, atque adeo de re quavis idonea afferret & incitamenta & argumenta, hominum sensibus atque judiciis accommodata; exemplo suo ostendens religionis Christianæ veritatem non autoritate solum, sed etiam argumentis defendi & commendari posse.

Postremo ad id præcipue animum advertamus quod in votis curisque præcipuum *Paulus* habuit,
priori

priore epistolæ hujus parte & hoc ipso capite id agens, ut *Corinthios* suos, pro levitate ingeniorum, ambitione quadam & superbia à simplicitate Evangelica aberrantes, ad mentem sanio-rem revocaret: *ἵνα μὴ ἡ ἐν ὑμῖν ὁμιλία, καὶ ζήλος, καὶ ἐρις, καὶ διχόνοια*, ut Doctorum inter se omnis æmulatio prava & invidia, populique eorum causa diffensiones & partium studia penitus exterminentur. Videntur quidem *Corinthii* charismata, quæ ipsis diversa genere & quidem extraordinaria Deus indulserat, supra modum jactitasse, & eo nomine nimium sibi arrogasse: hanc itaque ipsorum arrogantiam iteratis expostulationibus *Paulus* retundit atque castigat. Ad vos quoque hæc spectant documenta; *ἵνα μὴ εἰς ὑπὲρ τῆς ἐνός φύσεως κατὰ τὰ ἑτέρα*. Ecquis ingenii aut eruditionis fama præ cæteris inclarescit? ne nimium sibi placeat; nec, popularem dum quærit admirationem, divina abutatur gratia: sed quicquid habet facultatum id unice ad Dei gloriam & Ecclesiæ emolumentum conferat. *Τί ἐν ἐστὶ Πάυλος, τί δὲ Ἀπολλῶς; ἀλλ' ἡ Διὰ Χριστοῦ δι' ὧν ἐπιστεύσατε, καὶ ἕκαστος ὡς ὁ Κύριος ἐδωκεν*. Dei minister, quo gloriatur, de suo nihil habet: non beneficii merita, sed officii necessitatem agnoscit. *Ὡς εἰς ὁ Φύσει ἐστὶ τίς, ὅτε ὁ ποιεῖων, ἀλλ' ὁ αὐξάνων Θεός*. quicquid incrementi accesserit id omne non laboribus nostris, sed Dei adjuvantis gratiæ debetur. Nihilominus industriæ incitamenta non desunt: pro diversa meritorum ratione singulis diversa merces tribuetur: *ἕκαστος δὲ τὸν ἰδίον μισθὸν ληψέσθαι κατὰ τὸν ἰδίον ἔργον*. Videtis adeo admonitionis Apostolicæ rationem gravissimam, quæ quidem sæpius iterata incul-

inculcatur. Ἐκαστὸν τὸ ἔργον φανερόν· ἡμοῦν en in
 utramque partem discrimen anceps! una cum
 periculi sensu par cautio & diligentia excitari de-
 bet: ἕκαστος δὲ βλέπεται πῶς ἐπιποδοῖται. Dei judi-
 cis, veluti tormento ignis admoto, examen acer-
 rimum singula explorabit, decernet ἕκαστον ἔργον
 ὅποιον εἴη, τὸ πῦρ δοκιμάσῃ· beatus ille quem testi-
 monio hoc suo iudex Deus comprobaverit, εὐ-
 δελε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, εἰσελθε εἰς τὴν χάριν τοῦ Κυρίου
 σου! Interim iudicii huius præsensio ita animis
 nostris infideat & affectibus dominetur, ut ad
 Deum autorem opera & consilia nostra omnia
 referamus, neque supra quod est scriptum sapere,
 aut τῷ θεῷ θεμελίον τὸν κρημνὸν novi quidquam as-
 truere audeamus, in religione demum nihil nisi
 religiose attendemus. Ut denique unusquisque
 nostrum officio pastoralis, quod sentio quam latif-
 sime pateat, uberiore cum laude sua suorumque
 fructu perfungatur, quod *Timotheo Paulus* id sibi
 quoque non frustra praeceptum adhibeat: ἐπιχα-
 ρισαίτω καὶ τὴν διδασκαλίαν καὶ ἐπιμνησθε αὐτοῖς τὰς γὰρ
 παλαιὰς καὶ νεωτέρας σῶσεις καὶ τὰς ἀκούοντας σε.

F I N I S.

